

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2010

Regina Smíšková

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

KATEDRA PEDAGOGIKY A PSYCHOLOGIE

Obor: Učitelství pro mateřské školy

SOCIALIZACE DĚTÍ V MATEŘSKÉ ŠKOLE

The socialization of children in nursery school

Bakalářská práce

České Budějovice

2010

Vedoucí práce:

PhDr. Marta Franclová

Autor práce:

Regina Smíšková

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Socializace dětí v mateřské škole“ vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedenými v seznamu použité a citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích, dne 31.3.2010

.....
Regina Smíšková

Poděkování

Děkuji vedoucí bakalářské práce PhDr. Martě Franclové za pomoc při vedení bakalářské práce a její cenné rady a připomínky. Dále děkuji učitelkám z mateřské školy Hrotovice, za pomoc při výzkumu. Manželovi děkuji za jeho podporu po celou dobu mého studia.

Tuto práci bych chtěla věnovat svým dětem, které mi byly při psaní této bakalářské práce zdrojem inspirací a za to jim chci i poděkovat. Uvědomuji si, že i já jsem pro své děti vzorem a inspirací a to mě nutí se neustále vzdělávat, rozvíjet a pracovat na své osobě, abych mohla dětem předávat to nejlepší a nejprínosnější pro rozvoj jejich osobnosti.

ANOTACE

Název: Socializace dětí v mateřské škole

Klíčová slova: socializace, adaptace, předškolní věk, mateřská škola, mateřské centrum, rodina, dítě.

Bakalářská práce se zabývá socializací předškolního dítěte v mateřské škole. Klíčovou roli při výchově dětí hraje rodina jako primární sociální skupina, na tuto primární socializaci pak navazuje socializace sekundární, v podobě společenských institucí a organizací.

Teoretická část je věnována socializaci obecně, dále pak popisuje průběh socializace dítěte v rodině, mateřské škole a mateřském centru.

Praktická část je zaměřena na význam mateřského centra při následné socializaci dítěte v prostředí mateřské školy. Vlastní výzkum je založen na dvou metodách a to na dotazníkovém šetření a pozorování. Dotazníkové šetření mapuje adaptaci dětí při nástupu do mateřské školy a pohled rodičů na význam mateřského centra. Výzkum pozorování vymezil případné rozdíly při socializaci v prostředí mateřské školy, a to u dětí, které docházely do mateřského centra a dětí, které mateřské centrum nenavštěvovaly.

ABSTRACT

Title: The socialization of children in nursery school

Pivotal words: socialization, adaptation, preschool age, nursery school, mother's centre, family, child.

This baccalaureate work deals with socialization of pre - school child in nursery school. Family plays the pivotal role at upbringing of children like prime social group. Upon this prime socialization ties together the secondary socialization, in form social institutions and organizations.

The theoretic part is generally devoted the socialization, and then describes course of the socialization of a child in family, nurse school and mother's centre.

The practical part is bent on meaning of mother's centres at resulting socialization of child in environment of nursery schools. The personal research is based on two methods -namely on questionnaire inquiry and sighting. The questionnaire inquiry maps adaptation of children at accession to nursery schools and look of parents on meaning of mother's centres. The research of sighting delimitates pertinent differences at socialization in environment of nursery schools, namely at children visiting mother's centres and at children who did not visited mother's centres.

Obsah

OBSAH	5
ÚVOD	7
TEORETICKÁ ČÁST	9
1. Socializace	9
1.1 Mechanismy socializace	10
1.2 Sociální role	14
1.2.1 Hra a sociální role.....	16
2. Socializace v předškolním věku	17
3. Rodina	19
3.1 Význam a funkce rodiny.....	19
3.2 Socializace v rodině.....	20
3.3 Patologické aspekty výchovy.....	21
3.3.1 Výchovné styly v rodině	22
3.3.2 Typy rodin.....	22
3.4 Sourozenci	23
3.5 Kamarádi.....	24
3.6 Vrstevníci.....	24
4. Mateřská škola	25
4.1 Pojetí předškolního vzdělávání	25
4.2 Vstup dítěte do MŠ.....	26
4.3 Socializace dítěte v mateřské škole.....	28
4.3.1 Role učitelky	30
5. Mateřská centra	31
5.1 Cíle	31
5.2 Socializace v MC	32

PRAKTICKÁ ČÁST.....	33
6. Úvod praktické části.....	33
6.1 Cíl práce.....	33
7. „Mateřské centrum Andílci“ Hrotovice	34
7.1 Struktura programu	35
7.2 Popis činností.....	35
8. Metody.....	37
8.1 Charakteristika výzkumného vzorku.....	37
9. Analýza dotazníkového šetření	38
9.1 Zhodnocení výsledků	48
10. Analýza pozorování a rozhovoru	49
10.1 Rozšíření výzkumu analýzou dotazníku pro učitelky	50
11. ZÁVĚR	55
SEZNAM POUŽITÉ A CITOVANÉ LITERATURY.....	56
SEZNAM PŘÍLOH.....	59

ÚVOD

Pro psaní bakalářské práce jsem zvolila téma Socializace dětí v mateřské škole. Toto téma jsem si vybrala z praktického důvodu, abych si prohloubila moje dosavadní poznatky a zkušenosti z mateřského centra a v návaznosti také z mateřské školy. Jako matka tří dětí jsem mateřskou dovolenou trávila různými způsoby. Nejvíce mě v mém životě a moji rodinu ovlivnilo období, kdy jsem jako matka, v době trávení druhé mateřské dovolené, založila v našem malém městečku mateřské centrum. Zde jsem se mnohému nejen přiučila, ale práce s dětmi mě natolik naplňovala, že jsem se rozhodla pro další vzdělávání v oboru předškolní pedagogiky. A právě mateřské centrum bylo hlavním zdrojem inspirace pro toto téma, zvláště v praktické části mé bakalářské práce, kde se zaměřuji na vliv mateřského centra při socializaci dětí v mateřské škole. Na socializaci v této práci jsem nahlížela ze dvou pohledů, a to v teoretické části jako na proces učení, v praktické části převážně jako průběh adaptace dětí na prostředí mateřské školy.

V teoretické části definuji socializaci, popisuji, jakými způsoby se socializace uskutečňuje, tedy mechanismy socializace, sociální učení a vše, co souvisí se socializací obecně. Socializace je proces, který podstupuje každý z nás, vyskytují se však rozdíly dané zvyky, tradicemi a hodnotami v dané společnosti nebo kultuře. Již od narození se jedinec socializuje a tento proces trvá po celý jeho život.

Tato práce je zaměřena na socializaci předškolního dítěte, proto se další kapitoly a podkapitoly vztahují k jeho vývoji, objasňují pochody a náležitosti spojené se socializací dítěte v rodině i ve společnosti, kde přichází do kontaktu s jinými lidmi, hlavně s vrstevníky a navazuje první přátelství.

Rodina je významným činitelem v procesu socializace, jelikož dítě ovlivňuje svým výchovným působením a učením, předává dítěti vzorce způsobů chování a uvádí je do okruhu širší společnosti. V podkapitole se zmiňuji o výchovných problémech, kterých se rodiče dopouštějí či vznikají následkem nepřízní životního osudu. Tato negativa však na dítě působí a ovlivňují ho v sebepojetí i dalším vývoji.

Neméně důležitý význam při socializaci předškolního dítěte mají instituce, které souvisí s předškolním vzděláváním. Prvotní institucí, se kterou se předškolní dítě ve svém životě setká, je mateřská škola.

Mateřská škola navazuje na rodinnou výchovu a iniciuje dítě v dalším rozvoji svých dovedností a schopností, je prostředím, kde se dítě dostává do kolektivu vrstevníků, navazuje vztahy, komunikuje a učí se žít v komunitě.

Další instituci, kde se předškolní dítě může socializačně rozvíjet, představuje mateřské centrum, které zakládají a iniciují matky na mateřské dovolené. Mateřské centrum navštěvují rodiče se svým dítětem (dětmi) od narození do školního věku dítěte. Mateřské centrum plní funkci prvotní kolektivní socializace dítěte v prostředí podobnému mateřské škole, kde se dítě začleňuje do kolektivu, učí se pravidlům a navazuje kontakty s vrstevníky.

V praktické části této bakalářské práce se zaměřuji na vliv mateřského centra, jako činitele prvotní socializace dítěte, při nástupu dítěte do mateřské školy. Zaměřila jsem se na adaptaci dítěte v prostředí mateřské školy a formou dotazníku rodičům jsem zjišťovala, jak adaptaci svého dítěte rodiče vnímali. Pozorovala jsem, jak se děti socializují v mateřském centru a snažila se zjistit, zda má mateřské centrum přínos pro dítě v jeho následném přivykání v mateřské škole. K tomu mě vedl zájem nejen o získání informací, zda mateřské centrum může ovlivňovat další průběh socializace dítěte v mateřské škole, ale prohloubení dosavadních poznatků, které jsem získala při práci v mateřském centru a praxí v mateřské škole.

Když dítě vstupuje do mateřské školy, nezáleží pouze na tom, zda dítě navštěvovalo či nenavštěvovalo mateřské centrum, ale na osobnosti dítěte samotného, na jeho vazbě na matku, na přístupu mateřské školy, apod. Je třeba brát v úvahu i to, jak rodič vnímá svoje dítě, jak je vůči němu citlivý, jaký výchovný styl vůči svému dítěti zaujímá a celkově postoj rodiny, to jak dítě přijímá, jak o ně pečuje, jaké dává dítěti vzory a vše ostatní co souvisí s rodinou a vazbami v ní obecně. I přesto, že všechny tyto aspekty reflektuji, domnívám se, že mateřské centrum může být nápomocno dítěti při jeho prvotních kontaktech jak s vrstevníky, tak s činnostmi, se kterými se dítě v běžných domácích podmínkách nesetká. I děti bázlivé, stydlivé, méně temperamentní, závislé na matce, zde mohou nenásilnou formou přivykat společenskému soužití v pravidlech a nenastane pro dítě tak velký šok při nástupu do mateřské školy, kde se odlučuje od matky.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Socializace

Socializace je termín, který označuje proces postupného začleňování jedince do společnosti jako celku nebo do určité skupiny. V širším pojmu skupina nebo společnost předává jedinci kulturní vzorce. Z hlediska svého cíle, kterým je socializace osobnosti, definuje Helus socializaci jako „*proces utváření osobnosti jejím začleňováním do společnosti pro život v této společnosti*“.¹ Při tomto procesu na člověka působí jak vnější vlivy, kterými jsou rodina, škola, blízcí příbuzní, přátelé, škola, zaměstnání a jiné skupiny či organizace, tak vnitřní vlivy, kterými jsou vnitřní dispozice jedince, jako např. temperament, charakter, schopnosti a inteligence, předurčující průběh socializace a to, jakým způsobem bude jedinec reagovat a přijímat působící vlivy. O tom, že na socializaci jedince mají vliv i jeho vnitřní dispozice hovoří například Jandourek: „*Na socializaci se tedy musíme dívat s ohledem na biologickou, psychologickou a sociální stránku člověka, jinak nám uniknou celkové souvislosti*“.² Důležitou roli v tomto procesu hraje i společnost, v užším slova smyslu je to stát, ve kterém se preferují určité kulturní hodnoty a vzorce chování, tradice a zvyky, náboženská přesvědčení. Tyto postoje a vzorce chování se v různých zemích liší. Podle Buriánka³ socializace není jen pasivní přizpůsobení se, ale vede k osvojení širokého kulturního bohatství, mimo jiné i jakéhosi repertoáru sociálních dovedností a postojů, jež se uplatňují ve styku s ostatními lidmi. Na základě socializačních vlivů si jedinec osvojuje hodnotovou orientaci a interiorizuje společenské normy. To člověka ovlivňuje po celý jeho život.

S prvotním socializačním působením se člověk setká již od narození, kdy o dítě pečují rodiče, učí ho komunikaci, sebeobsluze, dodržování pravidel, jak se chovat v různých situacích, zvládat zátěže a konflikty, předávají mu určité vzory chování, normy a hodnoty užívané v kruhu rodiny. Toto působení rodičů na dítě spadá do oblasti primární socializace. Sekundární socializace se odehrává v menších skupinách či organizacích, ve kterých se jedinec dále pohybuje. Po rodině dítě dále vstupuje do kontaktu jiných lidí, mezi vrstevníky, kamarády, do prostorů mateřského centra,

¹ HELUS, Z.: *Psychologie*. Praha, Fortuna 1995

² JANDOUREK, J.: *Průvodce sociologií*. Praha, Grada 2008, str. 84

³ BURIÁNEK, J.: *Sociologie*. Praha, Fortuna 1996

mateřské školy, základní školy, družiny, zájmových kroužků, sportovních klubů a dalších organizací. Za těchto podmínek, kdy na jedince působí ostatní lidé ve skupině, se setkává s novými vzorci chování a jednání, komunikací, učí se novým pravidlům a kompetencím. Vliv na změnu socializačních procesů mají i události zasahující do života jedince. V případě, kdy na jedince působí vnější vlivy prostředí, které ovlivňují jeho život, hovoříme o terciální socializaci. Tato socializace působí na jedince po celý zbytek jeho života a podle Jandourka⁴ to znamená, dostat novým požadavkům ve změněné situaci.

1.1 Mechanismy socializace

V procesu socializace působí na osobnost jedince vnější vlivy sociálního prostředí. Tím jak tyto vlivy působí na utváření a rozvoj osobnosti, jedinec s nimi vstupuje do interakce, vnitřně se s nimi vyrovnává a zpracovává je, neboli interiorizuje. Tyto vnější vlivy se označují jako socializační mechanismy a působí na dítě již od počátku jeho nitroděložního života prostřednictvím matky, jak zmiňuje Říčan: „Už prenatální vývoj je výsledkem jemné souhry mezi organismem plodu a matky. A později rodina, škola i jiná společenství a instituce v této souhře pokračují“.⁵ Sociální mechanismy jsou procesy vedoucí k vývoji osobnosti sociálními vlivy a tyto procesy zahrnují všechny druhy učení, které se aktivují v konkrétních situacích nebo za konkrétních okolností, kterých se jedinec přímo či nepřímo účastní.

Nejtypičtější mechanismy sociálního učení uváděné Helusem⁶ jsou:

- Učení nápodobou a ztotožňováním;
- Učení působením příkladů, vzorů a ideálů;
- Učení sociálním informováním;
- Učení interiorizačně-exteriorizační;
- Učení navozované očekáváním;
- Proces získávání zkušeností a nabývání vlastností v komplexních konstelacích životních okolností dítěte

⁴ JANDOUREK, J.: *Průvodce sociologií*. Praha, Grada 2008

⁵ ŘÍČAN, P.: *Cesta životem*. Praha, Panorama 1990, str. 22

⁶ HELUS, Z.: *Dítě v osobnostním pojetí*. Praha, Portál 2004, str. 176

Sociální učení může být nezáměrné a bezděčné, nebo záměrně řízené, kdy na jedince přímo působí jiný člověk nebo okolí. Od narození dítěte se v prvních dnech, týdnech a měsících specificky utváří vztah dítěte k pečující osobě – matce. Vytváří si k ní specifické citové připoutání, které Helus⁷ specifikuje pod názvem „*raná symbiotická vazba*“. Toto připoutání má zásadní význam v procesu socializace dítěte, jelikož vytvoření citového pouta mezi dítětem a matkou ústí v ubezpečení dítěte, že život je bezpečný a v této jistotě se může vyvíjet a otevírat novým podnětům. Připoutání se nevyvine vždy jenom optimálním způsobem, jelikož každá matka jinak prožívá, je více či méně empatická a pohotová vůči svému dítěti.

V případě napodobování a ztotožňování se u dítěte fixuje určitý způsob činnosti nebo chování, se kterým se dítě setkává nebo je k němu vedeno. Poznatky z činností, způsobů chování a možností komunikace dítě přebírá a fixuje, v případě potřeby pak aktivuje určitý způsob v rámci svých možností. Tím, jak na dítě působíme, ovlivňujeme jeho chování. Jedná se o tzv. sociální posilování, které může být kladné či záporné.

Učení sociálním posilováním je založeno na odměnách a trestech, kdy odměnou mohou být pochvaly, projevy uznání, zájmu, sympatie, ocenění a lásky, naopak projevy trestu jsou zamítnutí, pohrdání, ignorování, vyhrůžky a odepření projevů sympatie a lásky. Tyto projevy chování si dítě upevňuje a posiluje jeho chování. Trestání může sice tlumit nežádoucí chování, ale může spouštět mechanismy vedoucí k psychopatologickým obtížím. Tento způsob sociálního učení bývá také nazýván observační učení. Nemusí se vždy jednat o přímé posilování v interakci dítěte a jiného člověka, ale dítě se učí vzorcům chování i pozorováním různých způsobů chování lidí ve svém okolí.

Dítě okolo druhého roku života začíná uvažovat o své osobě a používat vymezení „já“. V procesu socializace se jedná o stupeň osamostatňování a postupného odpoutávání od matky. Předškolní dítě napodobuje chování blízkých osob, nejdříve rodičů, posléze jiných osob, které dítě ovlivňují, například učitelky mateřských škol. Dítě přejímá za své určité postoje druhého člověka. Značný socializační význam pro dítě předškolního věku mají hry na sociální role, kterým je věnována následující podkapitola.

⁷ HELUS, Z.: *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha, Grada 2007

Předškolní děti jsou stále ještě fixovány na své rodiče, ale postupně rozšiřují okruh lidí, se kterými přicházejí do styku a sami navazují kontakty. V tomto věku jsou děti velmi sugestibilní a nechávají se velmi ovlivňovat druhými. V případě, kdy se dítě upne na osobu sobě blízkou nebo si cizí osoba získá přízeň dítěte, dítě si k této osobě utváří blízký vztah, je jí ovlivňováno a dítě se k ní snaží připodobnit jako svému vzoru. Nejdříve jsou to rodiče, matka nebo otec, sourozenci nebo jiní členové rodiny, dále pak učitelé, kamarádi a v neposlední řadě také vzory a modely z médií.

Helus⁸ uvádí další pohled na socializační učení, kdy od určitého věku má většina lidí o svou vlastní socializaci zájem, což vyjadřuje různým způsobem. Člověk se snaží celý svůj život někam směřovat, ubírat a pro naplnění svých cílů volí různé způsoby. To souvisí s hodnotami, které člověk upřednostňuje, co je pro něj důležité. V průběhu života se ale nechává ovlivňovat i způsoby konzumního života a situacemi, které ve společnosti vyvstávají a jsou generačně proměnlivé. Často si jedinec tyto sociální mechanismy neklade za cíl, ale působí nevědomě a je k nim stržen, působením nějakého sdělení nebo vyvstalou situací vyžadující rozhodnutí, které jedinec zvažuje a promýšlí. Zde se jedná o mechanismus sociálního informování a jedinec se může sám rozhodnout, co je podle něho správné a co nesprávné.

Život ve společnosti přináší jistá pravidla, omezení, příkazy a dodržování zásad v rámci společenské normy, které ukazují, jakým směrem se má jedinec ubírat a co je společensky žádoucí. Jedná se o učení interiorizačně-exteriorizační, kdy jedinec tyto požadavky výše popisované přijímá, ztotožňuje se s nimi a na základě těchto požadavků pak jedná. Helus popisuje podstatu tohoto socializačního procesu učení: „... *vesměs se usiluje o to, aby socializační cíle a požadavky byly vnitřně přijaty, aby se s nimi socializovaní jedinci ztotožnili; aby je přeměnili ve své vnitřní, osobní zásady, kritéria, potřeby, normy; aby se z nich stalo osobní přesvědčení, jímž se budou nadále řídit z vnitřní nutnosti*“.⁹

⁸ HELUS, Z.: *Psychologie*. Praha, Fortuna 1995

⁹ HELUS, Z.: *Dítě v osobnostním pojetí*. Praha, Portál 2004, str. 180

Jako příklad může posloužit moje zkušenost s vlastní dcerou (4 roky), která bývá při snídani velmi hlučná a aktivní, komunikuje a rozptyluje mladšího sourozence. Když jsem jí jednou vysvětlila, že nemůže být tak hlučná, protože sousedi ještě spí a mohla by je vzbudit, tuto asociaci si dcera zafixovala. V situaci, kdy se opět časně ráno dcera chovala hlučně a já jsem ji napomenula, odpověděla: „*Já vím, musím být potichu, abych nezbudila sousedy*“. Toto zohlednění má stále na mysli, zvláště když se chystá k určité činnosti, u které předpokládá vyšší hlasitost (například hra na klavír) a vždy se zeptá, jestli už sousedi nespí.

Socializace navozovaná očekáváním a předpokládáním se týká života v každodenních situacích, kdy se očekává určitý způsob chování. Od dítěte se očekává takový způsob chování, který je úměrný jeho věku a vývoji. Ve výchovném působení rodičů, vkládají rodiče do svého dítěte jistá očekávání a vyžadují po dítěti i jejich plnění. Nejhorším příkladem je očekávání rodiče plnění vlastních nedosažených cílů dítětem. Přes dítě rodič uskutečňuje plnění vlastního přání, závazku, kterého nemohl ve svém životě dosáhnout. Vytyčené cíle představují většinou pro dítě zátěž, zvláště když rodič na uskutečnění cílů trvá. Dále se tato socializace týká předpokládajícího očekávání, kdy rodič očekává od dítěte, že bude jednat předpokládaným způsobem a vytváří pro to určité podmínky, což se promítá do širšího spektra projevů dítěte. Na základě těchto projevů očekávání si dítě zvnitřňuje rodičov postoj, přičemž jedná neuvědoměle a začne si formovat postoje k vlastním výkonům v nejrůznějších činnostech, dochází k ovlivňování vývoje schopností, sebedůvěry a morálních postojů. Jak působí na dítě postoje a očekávání rodičů, můžeme pozorovat v každé rodině. Když se zamyslím nad očekáváním, která směřují rodiče ke svým dětem, mohu uvést následující příklady: - úspěchy ve škole, - dobré chování, - plnění školních i domácích úkolů a požadavků, atd. Jaký způsob, intenzitu a úsilí věnují děti k plnění běžných očekávaných povinností, je závislé na okolnostech, podmínkách a reakcích rodičů. Přehnané nároky a negativní výroky mohou mít za následek neúspěch dítěte. Rodiče by měli přijímat své děti takové, jaké jsou, nekritizovat je a nepojmenovávat negativními přívlastky.

Socializace získáváním zkušeností a nabýváním vlastností v komplexních konstelacích životních okolností dítěte je nepřímou formou působení socializačních vlivů na dítě, tzn., že dítě ani rodič, či jiný vychovatel se nepřímo podílí na okolnostech, které ovlivňují socializační proces. Jedná se o náhlé příhody, situace a události zasahující do života dítěte a rodiny, které mají mnohdy celoživotní důsledky. Změny konstelací v rodině mohou nastat v případě úmrtí nebo dlouhodobého odloučení jednoho z rodičů, nemoci, rozvodu a jiných životních událostí, které mění rodinnou situaci a mají vliv na dítě.

Výsledkem různých druhů učení je souhrn vlastností, způsobů a kompetencí, které jedince vybavují dovednostmi pro zvládání situací v běžném životě. Od počátku příchodu dítěte na svět se dítě učí za jistých podmínek a vlivů, které na něj působí, získává zkušenosti. Již v prvních minutách života se dítě učí přijímat potravu, ovlivňuje ho střídání dne a noci, vytváří si tedy spánkový režim, naučí se, že pláčem přivolá matku, že na úsměv reagují ostatní úsměvem, učí se ovládat své tělo a s tím i související biologické, psychické a tělesné potřeby, učí se chodit, komunikovat, pozdravit, poděkovat, rozeznávat své pocity a pocity druhých, ovládat emoce a další dovednosti, které jsou v daném období vývoje důležité pro jeho život.

1.2 Sociální role

Dítě předškolního věku si osvojuje schopnost střídání rolí, kdy „*Sociální role představují svým způsobem odzkoušené a funkční vzorce chování v určité pozici či situaci*“.¹⁰ Již předškolní dítě má zkušenosti a zastává některé sociální role stejně jako dospělí lidé v důsledku životních okolností – dítě jako syn, vnuk, starší či mladší sourozenec, žák mateřské školy, kamarád, atd. Na sociální role si dítě může i hrát, střídání rolí bývá nejvíce spojováno právě s předškolním věkem, kdy si dítě přehrává a osvojuje vzorce chování. Pokud dítě chodí do mateřské školy, nachází zde více příležitostí ke hře na sociální role, využívá prostoru i času na hraní a při hře spolupracuje s ostatními dětmi. Rodinné prostředí dítěti naopak zaručuje intimitu a soukromí.

¹⁰ BURIÁNEK, J.: *Sociologie*. Praha, Fortuna 1996

Příkladem je opět moje dcera, která v mateřské škole při hře na sociální role často využívá podnětů a zkušeností získaných v rodině. S kolektivem dětí si hraje na rodinu, kde často mívá zastoupení vůdčí osobnosti, identifikuje se se stejným pohlavím, tedy matkou. Při hře pak pečuje o „spoluhráče“ jako o své děti a podněcuje je různými připomínkami, příkazy, povzbuzováním, pochvalami, otázkami, atp. Identifikuje se s rolí dospělé osoby a učí se tak vzorce chování, které užije v budoucím životě. V prostředí domova při hrách na sociální role přehrává scény a události, které se odehrávají v průběhu dne ve školce. Většinou se identifikuje s rolí učitelky, která působí na děti a vede dialog s dětmi (dcera přehrává formou monologu). Tyto hry jsou významné jak pro dceru pro její budoucí roli v životě, tak pro mě, protože mi poskytují částečně informace o dění a událostech v mateřské škole a mohu tak sama sledovat, jakým směrem se mé dítě ubírá a čím je ovlivněno v mateřské škole. Při hrách si spolu užijeme spoustu legrace, protože často vyžaduje i mé zapojení. Většinou se jedná o hry na roli učitelky, prodavačky, lékařky, masérky, kosmetičky a jiné profese, se kterými se dcera postupně setkává a které ji iniciují ke hře.

Sociální role, které předškolní děti používají při hře, se nemusí týkat pouze napodobování dospělých. Děti si mohou přehrávat role a situace, které ho zaujaly v běžném životě, z pohádek a příběhů, které mu byly čteny, vyprávěny, jež vidělo v televizi. Pomocí her si dítě zkouší povolání, které ho zajímá, snaží se připodobnit vzorům a ideálům. Pro tuto hru se dítě dokáže natolik nadchnout, že v dané chvíli si skutečný svět nepřipouští.

Vágnerová¹¹ charakterizuje předškolní období jako „anticipace rolí“. Děti si zkoušejí různé role dospělých, které by měly v budoucnosti získat a učí se je, alespoň na symbolické úrovni, nějak zvládnout. I v tomto případě jde o přípravu na budoucí život. V rámci přehrávání rolí přejímají rovněž normy a řád platný ve světě dospělých. Jde o jednu z variant sociálního učení, typickou pro předškolní věk.

¹¹ VÁGNEROVÁ, M.: *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Praha, Karolinum 2005

1.2.1 Hra a sociální role

Hra začíná nabývat na významu již po druhém roce života dítěte. Paralelní hra, kdy si dítě hraje samo a nevšímá si ostatních dětí, přechází do hry společné. Znakem společné hry je zájem o druhé dítě, společná hra a výměna hraček. V předškolním věku se mění pojetí hry a v tomto směru dochází k výraznému pokroku. Hra se vyvíjí a směřuje ke kooperaci, kdy se děti spolupodílí na její organizaci, spolupracují a každé dítě má svoji roli při hře, jelikož přispívá svým osobitým dílem ve společném projektu. Úroveň hry a rozdělení rolí je závislé na věku dětí a na dalších okolnostech. Děti v tomto věku získávají oblibu spoluhráčů, mají tendenci druhým poroučet a vést skupinu. Projevuje se i soupeřivost mezi dětmi. Naopak jsou i děti, které se více podřizují. Při hře můžeme pozorovat rozdílnost počínání chlapců a děvčat, jelikož děti přejímají ve svých rolích více postojů směřujících ke stejnému pohlaví. Hra je nejvíce používanou formou projevu předškolního dítěte ve volném čase. Hra dává příležitost k uspokojení pohybu dítěte, uplatnění zvědavosti, představivosti, citových projevů a sounáležitosti.

Čáp¹² uvádí, že při hře se dítě seznamuje s různými společenskými problémy, činnostmi, povoláními a zájmovými činnostmi, se sociálními rolemi a vztahy. *„Ve hře se do značné míry odráží sociální skutečnost, která dítě obklopuje.“*

Na další význam her na sociální role poukazuje Helus¹³ a popisuje, že si dítě, které něčím trpí, může hrou kompenzovat frustrace, jimiž dítě trpí – různá omezení a ponížení, různé obavy a úzkosti. Dítě, které žije v rodině, kde nejsou ideální či alespoň jinak pozitivní podmínky pro uspokojení jeho potřeb, kde rodiče neplní nebo nemohou (ne vlastní vinou) plnit rodičovské role, strádá, rodina je afunkční, a to má negativní dopad na psychiku dítěte. Hra na sociální role má pro takové dítě význam v tom, že si utváří alespoň představu nebo uspokojuje jeho touhu po funkčním rodinném zázemí. Dítě si zachovává vnitřní obraz o funkční rodině, pozitivních vztazích mezi blízkými, který by mohl v jeho budoucím životě asimilovat.

¹² ČÁP, J.: *Psychologie pro učitele*. Praha, SPN 1980

¹³ HELUS, Z.: *Dítě v osobnostním pojetí*. Praha, Portál 2004

2. Socializace v předškolním věku

Předškolní období je období, které trvá od 3 do 6 - 7 let věku dítěte. První sociální reakce se budují v rámci rodinného prostředí, dále se rozšiřují do širší sítě společenských vztahů. Na konci předškolního období se dítě začíná osamostatňovat a uplatňovat se ve společnosti jako samostatně myslící jedinec. Je to fáze odpoutání se od rodičů, a aby si dítě potvrdilo své schopnosti, vstupuje do společnosti, přizpůsobuje se jejím nárokům a osvojuje si sociální dovednosti.

Langmajer a Krejčířová¹⁴ pojímají toto období širěji a označují je jako období od narození až do vstupu do školy. Ze sociálního hlediska to má význam pro sociální vývoj a přípravu na povinnou školní docházku. V předškolním období vymezují tři vývojové aspekty, které socializační proces zahrnuje:

1. Vývoj **sociální reaktivity**, tj. vývoj bohatě diferencovaných emočních vztahů k lidem v bližším i vzdálenějším společenském okolí.
2. Vývoj **sociálních kontrol** a hodnotových orientací, kde jde především o vývoj norem, které si jedinec postupně vytváří na základě příkazů a zákazů udělovaných mocnými dospělými, a které pak přijímá za své. Ty pak jeho individuální chování usměrňují do mezí určených společností.
3. Osvojení **sociálních rolí**, tj. takových vzorců chování a postojů, které jsou od jedince očekávány ostatními členy společnosti a to vzhledem k jeho věku, pohlaví, společenskému postavení apod.

V průběhu socializace dítěte prochází dítě danými vývojovými období, kdy si osvojuje schopnost sebeovládání a disciplíny, osamostatňování, postupně se formuje základ pro přijetí kulturních hodnot, norem a morálky, rozvíjí se citová a volní struktura osobnosti dítěte.

¹⁴ LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D.: *Vývojová psychologie*. Praha, Grada 1998, str. 90

Předškolní dítě je v procesu socializace aktivním subjektem. Jak dále popisuje Havlík a Kořa¹⁵, dítě „interpretuje“ podněty z okolí a na základě takto vytvořených vzorců chování reaguje. Dítě se dále učí disciplíně, sebeovládání a sebekontroly, s tím je spojeno jisté osamostatňování, kdy dítě začíná vystupovat ve svém sociálním prostředí jako samostatná osoba. Dále dochází k odlišování rolí jednotlivých členů rodiny i cizích a ozřejmují se rozdílnosti pohlaví. Další etapa socializace je spjata s pronikáním dítěte do širší sítě společenských vztahů, kde socializace přestává být prostým přejímáním hodnot dospělých. Dítě nejen reflektuje podněty v rodině, škole, mezi vrstevníky, ale současně je i jejich spolutvůrcem.

Dle Marie Vágnerové¹⁶ je dítě předškolního věku schopno samostatně navazovat vztahy a zařazovat se do jiných sociálních skupin. Dítě se identifikuje v triádě oblastí, která je tvořena **rodinou, vrstevníky a mateřskou školou**.

¹⁵ HAVLÍK, R., KOŘA, J.: *Sociologie výchovy a školy*. Praha, Portál 2007

¹⁶ VÁGNEROVÁ, M.: *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Praha, Karolinum 2005

3. Rodina

Rodina bývá definována jako základní článek v lidské společnosti. Rodina je soukromá instituce, která vzniká vztahem muže a ženy a dále se rozvíjí důsledkem jejich touhy po dětech. Faktorem rodinného života je láska mezi členy rodiny. Plní funkce vůči svým členům a také ve vztahu ke společnosti, viz níže.

3.1 Význam a funkce rodiny

Rodina má pro společnost nezastupitelný význam, protože se podílí na zachování lidstva. Součástí genetického programu muže i ženy je rozmnožování a péče o potomstvo. Dunovský¹⁷ přikládá rodině nezastupitelný význam, protože dítě se do ní rodí, dostává od ní, či přesněji od svých rodičů, genetickou výbavu. Ta má rozhodující vliv na celkový rozvoj jeho osobnosti, zvláště v nejranějším období jeho dětství, a to jak v oblasti tělesné, duševní, tak i sociální.

Rodina jakožto malá sociální skupina plní pro společnost několik funkcí:¹⁸

1. Biologická – reprodukční zajišťuje plození potomstva, uspokojování sexuálních potřeb
2. Ekonomická funkce vymezuje rodinu jako prostor uplatňování různých strategií jejích členů, a to v rámci společného hospodaření
3. Socializační a akulturační, zajišťující výchovu dětí, předávání kulturních hodnot, vzdělávání, formování životního stylu
4. Emocionální, v níž jde o uspokojování citových potřeb, o vědomí jistoty, uznání a vzájemné podpory

¹⁷ DUNOVSKÝ, J. a kol.: *Sociální pediatrie*. Praha, Grada 1999, str. 91

¹⁸ BURIÁNEK, J.: *Sociologie*. Praha, Fortuna 1996, str. 102

Rodina zprostředkovává svému dítěti i jeho další sociální začlenění, nejdříve je vybavuje sociálními dovednostmi, které pak v širší sociální skupině uplatňuje. Rodičovské vzorce se podle Matějčka, utváří již v dětství. „*Postoje k rodičovství se začínají tvořit hluboko ve vlastním dětství, kdy si dítě v intimitě rodinných vztahů tvoří základní představu o rodinném životě, kde vnímá role jednotlivých členů rodiny – matky, otce, babičky, dědy a ostatních, kteří do rodinného společenství patří*“.¹⁹

3.2 Socializace v rodině

Rodina hraje v procesu primární socializace hlavní roli. S prvotní socializací se dítě setkává právě v rodině. Do rodiny se dítě narodí, vyrůstá v ní, učí se a přijímá sociální základy, do kterých se zahrnuje jazyk, vědomosti, dítě přijímá tradice, hodnoty, normy a vzorce společenského chování pro zvládání sociálních rolí. Učí se komunikovat, chápat projevy jiných lidí, vcítovat se, uplatňovat vlastní názory, a také respektovat druhé, učí se zvládat své emoce, používat varianty různých řešení. Pro dítě je rodina teritoriem bezpečí a jistoty a skrze rodinu vstupuje dítě do kontaktu s vnějším okolím, kde uplatňuje získané zkušenosti a dovednosti. Je důležité, aby dítě nacházelo v rodině uspokojení svých potřeb a potvrdilo si svoji sociální roli. Významnou roli hraje charakter a množství sociálních podnětů, které mají vliv na duševní rozvoj dítěte. Socializace v rodině není jednosměrnou záležitostí, kdy rodiče působí na dítě, ale rodiče se musí přizpůsobovat i dítěti a reagovat na ně. Jde tedy o jakousi zpětnou vazbu. Reakce rodičů na pocity dítěte jsou prostředkem socializace, který dítě přejímá. Dítě touží být milované a sounáležící v rodině, ve které bude respektované a bude moci se rozvíjet a samostatně rozhodovat. Poskytnutím prostoru dítěti se samostatně rozhodovat a nést odpovědnost za své rozhodování a důsledky svého chování, získává dítě zkušenost, kterou bude dále ve svém životě uplatňovat a řídit se na základě svého uvážení s odpovídajícími důsledky. Rodič by měl vytvářet prostor, ve kterém se dítě cítí svobodně a přispívat tím k pozitivní atmosféře spolupráce v rodině.

¹⁹ MATĚJČEK, Z.: *Rodiče a děti*. Praha, Avicentrum/Zdravotnické nakladatelství 1986, str. 330

Ztotožňuji se slovy profesora Vladimíra Smékala²⁰, který vyjádřil názor, že rodiče bývají pro své děti vzorem, a proto chování dětí je odrazem chování rodičů. Dítě je nejlepším vychovatelem svých rodičů. Z toho vyplývá, že každý by měl začít sám u sebe. Pokud si rodiče nebudou důvěřovat a nebudou silní – v předpokladu být dobrým rodičem, nemůžou vytvářet vhodné podmínky pro rozvíjení těchto vlastností u dětí. Rodiče představují pro dítě vzor a jejich výchovné působení je dalším činitelem, který dítě ovlivňuje. Citová pohoda mezi rodiči a dětmi je důležitá pro zdravý duševní vývoj dítěte. Výchovné působení může být příznivé a tak přispívá k všestrannému a harmonickému vývoji dítěte. V opačném případě, kdy je výchovné působení nepříznivé, může vést k ohrožení dítěte v jeho duševním vývoji. Ve výchově je důležité pozitivní povzbuzování, které posiluje dítě v sebejistotě a sebedůvěře, tím se dítě pozitivně rozvíjí. Dítě musí cítit nepodmíněnou lásku, mělo by být ujišťováno v tom, že ať udělá cokoli, ví, že je milováno a přijímáno. Je nutné umět sdělovat dítěti lásku, chválit ho, povzbuzovat a také pravdivě hodnotit. Pravdivým posouzením jednání dítěte získává dítě pravdivý pohled na sebe sama a dokáže se vyrovnat s neúspěchem, z negativa se poučit a pokračovat dále. Chválou utvrzujeme dítě v tom, co dělá a podáváme mu tak pozitivní motivaci v procesu učení. Je důležité dítěti vysvětlovat i jak dělat věci jinak, lépe, a to v situacích, kdy je to potřeba. Pokud je pozitivní domácí prostředí, dítě se cítí bezpečně a sebejistě. Negativními přívlastky získává dítě negativní posouzení sebe sama a začne se podle toho chovat, nabývá dojmu, že je k ničemu a snižuje se mu sebevědomí a touha se realizovat.

3.3 Patologické aspekty výchovy

Každý z rodičů má při výchově svou specifickou funkci. Předškolní období je charakteristické procesem identifikace dítěte s rodičem totožného pohlaví. Dítě jej napodobuje jak bezděčně, tak úmyslně. Děti, kterým chybí vzor, se kterým by se identifikovaly, nebo jeden z rodičů neplní požadovanou funkci tak, jak by měl, jsou vystaveny rizikům nedokonalého socializačního působení, která mají za následek odlišný či jinak vychýlený psychický i duševní vývoj dítěte. Přestože nemusí dítěti chybět vzor k identifikaci, mohou vychovatelé vykazovat negativní vlastnosti a jejich výchovný styl může dítě traumatizovat.

²⁰ Konference (osobní účast), *Efektivní rodičovství*. Brno, listopad 2009

3.3.1 Výchovné styly v rodině

Úspěšnost a citovou pohodu dítěte ovlivňuje výchovné působení rodičů a styl výchovy, který užívají nebo preferují.

Základní rozdělení těchto stylů tvoří:

- autoritativní styl, který se vyznačuje vysokým stupněm direktivnosti a rigidnosti v prosazování požadavků na poslušnost dítěte. Převládají příkazy, zákazy a povinnosti nad komunikací rodičů s dítětem;
- liberální styl – povolující, ve kterém nejsou vymezená pravidla a normy, poskytuje se volnost dítěti. Požadavky a omezování jsou minimální, trestání je eliminováno;
- demokratický styl opřený o autoritu má jasná a stanovená pravidla a zásady v kruhu rodinném, které všichni společně vytvářejí. Rodiče s dítětem komunikují, respektují názory a potřeby dítěte, svoji autoritou – modelem jdou příkladem;

1.2.2 Typy rodin

Ve společnosti se běžně setkáváme s rodinami, které prochází problémy. Problémy mohou být dočasné, ale i dlouhodobější, ze kterých se rodina nedokáže vymanit. Je samozřejmé, že to zanechává vliv i na dětech.

Helus²¹ charakterizuje problémové rodiny v devíti typech:

1) Nezralá rodina, 2) Přetížená rodina, 3) Ambiciózní rodina, 4) Perfekcionistická rodina, 5) Autoritářská rodina, 6) Rozmazlující (protekcionistická) rodina, 7) Rodina nadměrně liberální a improvizující, 8) Odkládající rodina, 9) Disociovaná rodina.

²¹ HELUS, Z.: *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha, Grada 2007

V rodinách se vyskytují některé formy výchovy, které pak mnohdy hraničí s násilím a omezují tak práva dítěte. V rámci prevence násilí byla vydána publikace²², která představuje české odborné veřejnosti všechny formy interpersonálního násilí na dětech. Popisuje sedm základních forem, se kterými se děti mohou setkat nejen v rodině, ale i v rozmanitých sociálních prostředích. V domácím prostředí se vyskytují formy domácího násilí na dětech, jako je zneužívání a zanedbávání dítěte, tělesné týrání, psychické násilí, sexuální zneužívání. Ne vždy se musí násilí týkat dítěte záměrně, dítě může být svědkem domácího násilí či jiných agresivních forem chování ke členům rodiny.

3.4 Sourozenci

Vztahy mezi sourozenci mají velký socializační význam. Když do života dítěte vstoupí sourozenec, stává se neoddělitelnou součástí života dítěte a celého pojetí rodiny. Ve vztazích mezi sourozenci se odráží zkušenost s chováním rodičů. Pokud v rodině převažuje pozitivní komunikace a rodiče se chovají ohleduplně mezi sebou i ke svým dětem, bývají sourozenecké vztahy vřelejší. Starší sourozenec je inspirací pro mladšího, často pak bývá mladším napodobován. Z vlastní zkušenosti vím, že starší sourozenec se umí chovat a jednat vůči mladšímu zodpovědně, dokáže zastoupit rodiče. Rizikem může být regrese, kdy se dítě snaží přirovnat k mladšímu sourozcovi nebo upozornit na sebe, snaží se získat zájem rodičů tím, že se vrací na nižší stupeň vývoje. Nejde však o regresi v pravém slova smyslu, protože tento stav není trvalý a nesnižuje vývojovou úroveň dítěte. Mladší sourozenec představuje pro staršího větší zátěž, cítí ohrožení v uspokojování potřeb od rodičů a ne vždy je příchod mladšího sourozence pozitivně přijat. Mladší sourozenec se snaží staršímu vyrovnávat a myslím si, že jeho vývoj může být v tomto ohledu urychlený. Rodiče by měli udržovat citovou rovnováhu ke všem dětem stejně.

Sourozenec je významným aspektem, který má podle Vágnerové²³ význam v životě dítěte a zároveň je pro něj obohacením a zdrojem prostředků ke zvládnutí sociálních dovedností.

²² VANÍČKOVÁ, E.: *Interpersonální násilí na dětech*. Praha, Úřad vlády v rámci kampaně Stop násilí na dětech 2009

²³ VÁGNEROVÁ, M.: *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Praha, Karolinum 2005

3.5 Kamarádi

Pro předškolní děti mají kamarádi velký význam v citové oblasti. Přestože přátelství v tomto věku nejsou stálá a dlouhodobá, utvářejí základy pro navazování přátelství v dalších věkových obdobích. Kamarádství je důvěrný vztah, umožňující rozvoj pozitivních vztahů, které se stávají základem sociální sítě.

Matějček přikládá kamarádství velký význam, protože dítě si v dětské společnosti osvojuje způsoby chování, které jsou přínosné pro budoucí společenské vztahy. „*Ve volném styku s druhými dětmi se musí naše dítě naučit mnohým taktikám a praktikám společenských vztahů, ale musí se osvědčit i jako spolupracovník a kamarád. Znamená to, že se musí naučit poznávat povahové vlastnosti druhých dětí, že se učí, jak hodnotit jejich počínání, a že se učí přizpůsobovat jim své chování*“.²⁴

3.6 Vrstevníci

Vrstevníci tvoří kolem dítěte společenský okruh, kde dítě získává novou zkušenost s ostatními dětmi. Tato zkušenost může mít pozitivní či negativní charakter, vždy záleží na struktuře skupiny, která bývá zastoupena i dětmi, které nemají pozitivní vztahy k ostatním dětem nebo jejich chování je v rozporu se společenskými pravidly a normami. Vztahy k druhým dětem jsou v předškolním věku nestálé, nahodilé a málo trvalé. Prožívání společných chvil dítěte s vrstevníky jsou dobrou přípravou na budoucí situace v kolektivu mateřské a základní školy. Dítě se mezi vrstevníky učí prosociálnímu chování, rozvíjí se jeho citové prožívání a při jejich interakci se učí ovládat vlastní projevy. Rodiče, kteří se snaží izolovat dítě od dětského kolektivu, ochuzují dítě o prožívání citové náklonnosti k druhým a dítě se stává citově chladným. Nutno podotknout, že dítě, kterému je odírána společnost vrstevníků si naopak tento handicap kompenzuje vřelým prožíváním přízně kamarádů a vrstevníků.

²⁴ MATĚJČEK, Z.: *Rodiče a děti*. Praha, Avicentrum/Zdravotnické nakladatelství 1986, str. 128

4. Mateřská škola

Otázka vzniku instituce, která by se postarala o děti, vznikla tehdy, kdy museli rodiče odcházet za prací mimo domov. Předškolní děti si po staletí hrály doma bez zvláštního povšimnutí dospělých. Předškolní pedagogika se u nás rozvíjela pod vlivem celosvětového společenského dění a vývoje pedagogického myšlení. Její historie představuje celou řadu pokusů o tvorbu vlastního předškolního kurikula. První ucelený učební program byl vytvořen J. A. Komenským v díle *Informatorium školy mateřské*, které formuluje výchovné cíle (- harmonický rozvoj osobnosti), obsah (- soustavu poznatků o přírodě i společnosti), způsob, jak jej dětem předat (- hrou). Předškolní vzdělávání procházelo do dnešní doby řadou inovací a změn v systému i pojetí.

V současnosti je předškolní vzdělávání v ČR institucionálně zajišťováno mateřskými školami, podle zákona č.561/2004 Sb.²⁵. Mateřská škola (dále MŠ) je legislativně zakotvena v rámci vzdělávací soustavy jako druh školy. Zřizovatelem MŠ je obec, kraj, soukromý subjekt, církev, MŠMT. Předškolní vzdělávání je organizováno pro děti od 3 do 6 let věku a není povinné, avšak Průcha²⁶ dodává, že MŠ navštěvuje kolem 80% dětí, zejména v posledním roce před zahájením školní docházky.

4.1 Pojetí předškolního vzdělávání

Obsah, formy a cíle předškolní výchovy jsou definovány v *Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání*²⁷, který byl koncipován v Národním programu rozvoje vzdělávání. *Bílá kniha*²⁸ - Národní program rozvoje vzdělávání v České republice, vznikl na základě usnesení vlády České republiky ze dne 7. dubna 1999. Tento systémový projekt vyšel v platnost v roce 2001 a mimo jiné zde vymezuje hlavní požadavky, podmínky a pravidla pro institucionální vzdělávání dětí předškolního věku. Školský zákon platný od roku 2005 zavedl nový systém tvorby kurikulárních dokumentů pro vzdělávací programy, které jsou vytvářeny na dvou úrovních – státní a školní (Příloha I).

²⁵ Zákon č. 561/2004 Sb., *O předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání*

²⁶ PRŮCHA, J.: *Pedagogická encyklopedie*. Praha, Portál 2009

²⁷ MŠMT. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. Praha, VÚP 2004

²⁸ Národní program rozvoje vzdělávání v ČR. *Bílá kniha*. Praha, ÚIV 2001

Cíle předškolního vzdělávání vymezují edukační záměry, jejichž výsledkem jsou změny v rozvoji dítěte, kterých se dosahuje prostřednictvím výchovně vzdělávacích aktivit. Úkolem institucionálního předškolního vzdělávání je doplňovat rodinnou výchovu a pomocí přiměřených podnětů rozvíjet schopnosti a dovednosti dítěte, jeho učení a poznání vedoucí k osvojení základů hodnot naší společnosti, vést dítě k samostatnosti a schopnosti projevit se jako osobnost. Všechny cíle jsou dále zaměřeny na aktivní rozvoj a učení dítěte pro další vzdělávání v základní škole.

Cíle předškolního vzdělávání ve vztahu k dítěti: (Příloha II)

- rozvíjet osobnost dítěte
- podporovat jeho tělesný rozvoj a zdraví
- podporovat jeho osobní spokojenost a pohodu
- napomáhat mu v chápání okolního světa
- motivovat je k dalšímu poznávání a učení
- učit dítě žít ve společnosti ostatních
- přibližovat mu normy a hodnoty uznávané touto společností

4.2 Vstup dítěte do MŠ

Vstup dítěte do MŠ je mezníkem v životě dítěte i jeho rodičů, je to náročné období, ve kterém dítě prožívá rozporuplné okamžiky s nejistotou a obavami, stejně tak je tomu i u rodičů. Proto je vhodné dítě na vstup do MŠ předem připravovat. Možností může být navštěvování mateřského centra nebo docházka do kolektivu dětí, návštěva MŠ před zahájením docházky, vyprávění o školce, společný nákup potřeb nebo oblečení do MŠ, postupně učit dítě odloučení od rodičů. Dále je třeba zaměřit se na dovednosti sebeobsluhy – dítě by mělo umět samo se oblékat, obsluhovat při jídle; mít základy hygienických návyků - mytí rukou, čištění zubů; dále ovládat biologické potřeby – chůze na toaletu. Předškolní dítě by mělo znát pravidla slušného chování, brát ohled na druhé, nerušit a neublížovat, mělo by umět pozdravit, poprosit, poděkovat, umět oslovit dospělého, umět se dělit o hračky, nerozbíjet je a vracet na původní místo, umět se orientovat ve známém prostoru, dodržovat pravidla bezpečnosti a řád. Důležité je spojení rodičů s MŠ, jejich respekt a uznání vůči této instituci, komunikace s učitelkou, zapojování rodičů do akcí školy.

Když dítě vstupuje do mateřské školy, je zapotřebí zohlednit několik aspektů, které souvisí s připraveností dítěte odloučit se od rodiny.

Jsou to:

- Temperament dítěte - od narození můžeme pozorovat rozdíly v temperamentu u dětí, které se projevují různým způsobem chování.
- Vývojové rozdíly – pro psychickou pohodu a duševní zdraví je třeba pro dítě zabezpečit láskyplné péče především hned po narození, tedy ze strany rodičů. Traumatizující narušení vývojové fáze může vést k nedostatečné důvěře s dlouhotrvajícími negativními důsledky.
- Zralost, způsobilost a připravenost pro mateřskou školu – u dětí, které nastupují docházku do mateřské školy, se předpokládá dosažení určitého stupně vývoje. Předpokládá se, že dítě se bude nadále učit a rozvíjet své schopnosti a dovednosti.

Úspěšné zvládnutí přechodu z domácího prostředí do nového prostředí, má pozitivní vliv na další vývoj dítěte, posiluje jeho kompetence. Příprava na tento přechod a dlouhodobá podpora dítěte se pak ukazuje jako obzvláště účinná, jestliže jsou do ní zapojeny rodiny. Se vstupem do mateřské školy je spojena zásadní změna dětské identity. Identita je důležitým předpokladem pro schopnost jednání jednotlivce ve společnosti. Před dítětem vystupují nové požadavky na úrovni vztahů. Dítě teď musí utvářet své vztahy ve velké míře samostatně, tedy bez přítomnosti rodičů a bez jejich podpory.

Škola klade na dítě vyšší požadavky a nároky, to se týká poznávacích procesů, paměti, pozornosti, vytrvalosti a sebeovládání, dále rozvíjí tyto procesy a stavy, vede k osvojení nových vědomostí, dovedností a podněcuje jeho zájmy. Zvýšené nároky také ale mohou způsobovat adaptační obtíže, které závisí na mnoha okolnostech, které specifikuje Čáp²⁹, jsou to biologické, psychické a sociální zralosti dítěte, na učiteli a spolužácích, ale také na rodičích a ostatních osobách nejbližšího prostředí dítěte, na tom, jak se vyjadřovali o škole, jak ji hodnotili.

²⁹ ČÁP, J.: *Psychologie pro učitele*. Praha, SPN 1980

4.3 Socializace dítěte v mateřské škole

Období, kdy dítě nastupuje školní docházku v mateřské škole, je sice náročné pro osamostatnění se a uvolnění vztahu mezi matkou a dítětem, ale dítě získává nový prostor pro seberealizaci a začlenění se do společnosti. Mateřská škola je pro dítě novým neznámým prostorem. Tento prostor představuje pro dítě „nový svět“. Třída mateřské školy je velká, barevná, je v ní spousta hraček, potřeb a nábytku. Dítě se zde setkává s větší skupinou dětí, učitelkou a dalšími zaměstnanci školy. Dítě se sžívá s novou sociální rolí, učí se žít s vrstevníky, respektovat ostatní, respektovat pravidla ve školce, učí se novým dovednostem – výtvarným, pohybovým, hudebním, prosociálním, v neposlední řadě také poslušnosti a řádu činností. To vše činí bez podpory rodičů, protože do mateřské školy vstupuje dítě samo. V mateřské škole je dítě ovlivňováno nejen učitelkou, ale i skupinou dětí, ve které vznikají další složité sociální vztahy. Otevírá se mu prostor pro osamostatnění se, což souvisí s psychickou zralostí dítěte, seberealizaci, navazování přátelství a začlenění se do společnosti. Uplatňuje své získané dovednosti a dále se učí novým a rozvíjí svoji osobnost.

Proces socializace dítěte v MŠ zahrnuje osvojení si nových pravidel, řádu a poslušnosti činností, se kterými se v rodině nemuselo setkat. MŠ je prostor, ve kterém by mělo dítě nacházet vhodné podmínky pro jeho socializaci, to by mělo být podpořeno vlivem empatického, vlídného, upřímného chování pedagogických pracovníků, kteří by měli dítěti naslouchat, podporovat ho, respektovat jeho individualitu, komunikovat s dítětem i rodiči, být vzorem prosociálního chování, vytvářet prostor a podmínky pro to, aby se dítě mohlo realizovat a sebepoznávat, získávat zkušenosti pro samostatné řešení problémů, předávat základní návyky v oblasti chování, sebeobsluhy, hygieny a bezpečnosti, vytvářet prostředí bez předsudků, nabízet dostatek zajímavých činností, probouzet vztah k přírodě a úctě ke všemu živému, vést dítě k úctě k práci své i druhých lidí a jejich výsledků, umět zacházet s technickými vymoženostmi, učit dítě poznávat kulturní tradice a zvyky nejen naše, ale i ostatních národů. Zde se socializace uskutečňuje mechanismy popsány v první kapitole, ve stručnosti uvedu napodobení a identifikace modelů a vzorů, sociální zpevňování, observační učení navozované očekáváním určitého projevu chování a reagování.

Všechny uvedené způsoby možností socializace otevírají prostor pro intenzivní rozvoj předškolního dítěte a k tomu je zapotřebí uplatňovat v předškolním vzdělávání odpovídající metody a formy práce.

Vhodné metody v předškolní výchově a vzdělávání:

- Prožitkové a kooperativní učení hrou, kde dítě uplatňuje svoji aktivitu, zapojuje myšlení, dovednosti a zkušenosti, radost, chuť a zvědavost, využívá své nápady, zapojuje komunikaci k navazování vztahů, vysvětlování, přizpůsobení či odmítnutí;
- Situační učení založené na principu přirozené nápodoby, využívání vzniklých situací v průběhu dne ve škole, které by měly směřovat k poskytování dítěti vzorů chování a postojů;
- Aktivita spontánní i řízené odpovídající potřebám a možnostem předškolního dítěte, jedná se o didakticky cílenou činnost řízenou nebo motivovanou pedagogem, která má v dítěti probouzet chuť k poznávání, naslouchání a objevování;
- Rozvíjení prosociálního chování ve vztazích k ostatním dětem, které je možné navozovat v různých společných činnostech a přirozenou formou motivovat k pozitivnímu řešení vzniklých problémů a situací;

Rozvíjení a vzdělávání dítěte v mateřské škole by mělo odpovídat stanoveným kompetencím, které jsou definované v Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání.

Klíčové kompetence³⁰:

1. Kompetence k učení
2. Kompetence k řešení problémů
3. Kompetence komunikativní
4. Kompetence sociální a personální
5. Kompetence činnostní a občanské

³⁰ MŠMT. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. Praha, VÚP 2004, str. 11-14

Zdárný přechod dítěte z intimního rodinného prostředí do společenského prostředí, kterým bývá jako první zpravidla mateřská škola, a sdílení prostoru a aktivit s kolektivem více dětí, mohou rodiče různými způsoby ovlivnit a pozitivně podmínit. Může to být například docházkou s dítětem do mateřského centra, kde se dítě učí pravidlům soužití v kolektivu, vnitřním pravidlům a řádu daného MC, dále hra a sdílení aktivit s jinými dětmi ve volném čase, vedení dítěte k zájmovým činnostem v kroužcích a oddílech, účast na společenských, kulturních a jiných akcích pořádaných pro děti.

„Mateřská škola jako organizační základna preprimárního vzdělávání a místo přirozeného rozvíjení v duchu optimálně stanoveném programu je zároveň příkladem lidského společenství s otevřeným prostorem pro setkávání. Umožňuje začlenit se do sociální skupiny a zvládnout sociálně přijatelná pravidla chování“.³¹

4.3.1 Role učitelky

V procesu socializace dítěte v mateřské škole hraje důležitou roli osobnost učitelky. Učitelka je odborně kvalifikovaná průvodkyně dítěte, která na dítě působí a ovlivňuje ho v procesu výchovy a vzdělávání, jak uvádí Mertin a Gillernová: *„Učitelka mateřské školy je (kromě matky a otce či jiných blízkých dospělých) pro děti „velmi významným dospělým“, je autoritou, o které dítě nepochybuje“.³²* Učitelka má na dítě odlišné možnosti působení, protože pracuje se skupinou dětí, která dává více možností ke stimulaci a v přirozeném prostředí vrstevníků se dětem naskýtají možnosti srovnávání a různé formy sociálního učení. Ve vzdělávacím procesu v mateřské škole by měla učitelka zvolit a používat vhodný pedagogický způsob vedení, který by měl být empatický, vstřícný, sympatizující, podporující a naslouchající. Měl by pobízet k aktivní spoluúčasti a samostatnému rozhodování dítěte

³¹ KOLLÁRIKOVÁ, Z., PUPALA, B.: *Předškolní a primární pedagogika*. Praha, Portál 2001, str. 139

³² MERTIN, V., GILLERNOVÁ, I.: *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. Praha, Portál 2003, str. 134

5. Mateřská centra

Mateřská centra (dále MC) vznikají jako klasický příklad aktivit občanské společnosti z potřeb a zájmu občanů. Vznikají jako neziskové organizace registrované Ministerstvem vnitra ČR. Mateřská centra většinou zakládají matky na mateřských dovolených a ženy, které chtějí navazovat kontakty a být užitečné společnosti. Mateřská centra zaštiťuje Síť mateřských center se sídlem v Praze, předsedkyní je zakladatelka prvního mateřského centra (v Praze roku 1992 v YMCA) v České republice Rut Kolínská³³.

Mateřská centra jsou instituce, které vznikají pro společná setkávání rodin s dětmi. Pro matky, rodiče s dětmi i širokou veřejnost nabízejí programy tvořivé, vzdělávací, sportovní, rekvalifikační, jednorázové akce, dlouhodobé projekty. Jsou přínosem pro matku, otce a dítě samotné, dále ostatním lidem z široké veřejnosti, kteří se zapojují či účastní aktivit MC.

5.1 Cíle

Hlavním cílem činnosti občanského sdružení pro naplňování poslání je provozování mateřského centra jako neziskového zařízení prevence sociálního vyloučení rodičů pečujících o děti od kojeneckého do předškolního věku a dále jako zařízení komunitního a integračního. Cílem je, aby se děti šetrně adaptovaly na cizí prostředí, měly přirozený návyk na kolektiv, nacházely se ve skupině svých vrstevníků, přispívat, tak k rozvoji osobnosti dětí již od útlého věku. Rodiče, aby se seberealizovali formou zapojení do přípravy programů, odnesli si spoustu zajímavých nápadů, inspirací, zkušeností a pohledů na výchovu dětí i získávání nových kontaktů. Mezi dílčí cíle, navazující na cíl hlavní, je prezentace MC na veřejnosti, jeho zviditelňování, zpřístupnění MC novým návštěvníkům, rozvoj vzdělávacích, hudebních, pohybových i tvořivých programů (celkové rozšiřování služeb MC), zachovávat dobré vztahy s klienty a se spolupracujícími organizacemi, neustále pracovat na dlouhodobé udržitelnosti MC.

³³ KOLÍNSKÁ, R.: *Mateřská centra*. Praha, Pražské matky 1995

5.2 Socializace v MC

Pro matku nebo otce, který se stará o dítě, je MC přínosem v tom smyslu, že jim pomáhá v jisté izolovanosti od společnosti, kterou mohou v domácím prostředí na mateřské dovolené pociťovat. Zde se mohou setkávat s ostatními rodiči, vzájemně si vyměňovat zkušenosti v oblasti výchovy a dále se vzdělávat pomocí různých přednášek, kroužků, na rekvalifikačních, jazykových či jiných kurzech. Mateřské centrum je zvláště přínosné pro dítě, protože se zde setkává s ostatními dětmi, dostává od nich nové podněty, učí se novým dovednostem a rozvíjí své schopnosti při hrách, výtvarných, hudebních, tanečních a jiných činnostech. Má možnost vidět matku či otce i v jiné roli než jakou plní v domácnosti a sám se zde učí novým rolím, způsobům chování a komunikaci, dále pravidlům a řádu v daném prostoru.

Když dítě vstupuje s rodičem do mateřského centra, znamená to krok kupředu v dalším sociálním vývoji. Dítě se seznamuje s novým prostorem podobným mateřské škole, také většina mateřských center je vybudována v prostorách zaniklých mateřských škol, nachází prostor pro převlékání, prostor herny, prostor pro výtvarné činnosti s lavicemi či stoly, prostor s hračkami, cvičebními či jinými pomůckami, knihovny, toaletu a hygienické zázemí. Poznává nová pravidla a řád v instituci, tzn. jak se v daném prostředí chovat a orientovat, učí se poslušnosti činností. Naučí se, že se do prostoru herny vchází v přezůvkách, že může svačit a pít u stolečků, že má po sobě uklízet hračky, že si může podle svého zájmu a chuti něco vyrobit, namalovat, vystříhnout, nalepit, že si může prohlížet a číst knížky, aktivně se účastnit společných her, cvičení, tanečků, výtvarných a jiných aktivit. Dále se učí společenským pravidlům, která obnáší projevy úcty, sounáležitosti a ohleduplnosti, tzn., že se lidé zdraví, slušně oslovují. V kontaktu s jinými dětmi se učí dělit o hračky, spolupracovat, komunikovat a uplatňovat se jako svébytná osoba. Malé děti se učí odezíráním a napodobováním, vidí nové způsoby chování vůči cizím lidem, později jako vůči kamarádům a známým.

Pravidelná docházka rodiče s dítětem do mateřského centra vybavuje dítě schopnostmi a dovednostmi, které dále uplatňuje v prostředí mateřské školy, tzn., že dítě je jimi již vybaveno a to může mít pozitivní vliv při adaptaci dítěte a jeho následné socializaci v mateřské škole.

PRAKTICKÁ ČÁST

6. Úvod praktické části

V praktické části bakalářské práce se zaměřuji na význam mateřského centra na úrovni socializace dítěte při nástupu do mateřské školy. Nejdříve popisuji činnost konkrétního mateřského centra, které sídlí ve stejném městě jako mateřská škola. První část výzkumu, jak jsem již nastínila v úvodu, jsem zaměřila na adaptaci dětí v prostředí mateřské školy a formou dotazníku rodičům jsem zjišťovala, jak adaptaci svého dítěte rodiče vnímali. Pokusila jsem se nalézt rozdíly v adaptaci dětí, které navštěvovaly uvedené mateřské centrum a dětí, které mateřské centrum nenavštěvovaly. Zkoumaným vzorkem byly děti, docházející do první třídy mateřské školy. Necelou polovinu této třídy pak tvoří děti, které navštěvovaly se svými rodiči mateřské centrum. Druhá část šetření byla provedena formou rozhovoru s učitelkou mateřské školy, která cíleně pozorovala socializaci dětí v dané třídě. Cílem pozorování bylo zjistit, zda mateřské centrum ovlivnilo nějakým způsobem socializační vývoj u pozorovaných dětí. Součástí bakalářské práce je videonahrávka z průběhu jednoho dne v mateřském centru. Nahrávka je prezentací činností v mateřském centru, kterých se účastní děti i rodiče. Je dokládajícím materiálem, který názorně přibližuje možnosti socializace dětí.

6.1 Cíl práce

Cílem praktické části bakalářské práce bylo zjistit, zda může mít mateřské centrum pozitivní vliv na socializaci dítěte v prostředí mateřské školy (popis socializace v MŠ, MC v teoretické části), a do jaké míry může usnadnit dítěti adaptaci ve třídě MŠ při nástupu školní docházky.

7. „Mateřské centrum Andílci“ Hrotopice

„Mateřské centrum Andílci“, o.s., je nezisková organizace – občanské sdružení zaregistrované Ministerstvem vnitra dne 9.11.2005. Mateřské centrum je členem Sítě mateřských center v ČR³⁴ od 1.10.2005.

Vybudovat a vést mateřské centrum není jednoduché. Vše zajišťují matky iniciátorky, které tímto vyplňují svůj volný čas, chtějí se přiučit a hlavně stmelit rodinné a občanské vztahy v úzkém společenství. V počáteční fázi jde o navázání spolupráce s místními úřady, poté hledání prostor a hlavně peněz na jeho vybavení. Nejtěžší fází je oslovení sponzorů. Člověk se zde potýká s pocitem méněcennosti a potupnosti. Vyzkoušet si žebrání na vlastní kůži je užitečné v uvědomění si hodnot a postavení v životě. Činnost mateřského centra je dobrovolná a většinou nezisková. Výsledek v zajištění provozu a jeho vedení však přináší sladkou odměnu v podobě spokojených klientů a hlavně dětí. Vliv MC na vývoj dětí je znát. Děti navštěvující MC získávají nové poznatky důležité pro jejich další rozvoj, nové kamarády, zručnost a komunikativnost. Od nejútlejšího věku se učí žít v kolektivu a společnosti ostatních lidí.

Jako zakladatelka a vedoucí mateřského centra pozoruji od doby jeho vzniku významný vliv pro společnost. Nabídkou programů pro rodiče a děti obohacujeme rodinnou výchovu a zpestřujeme ženám dobu trávenou na mateřské dovolené. Mnohé maminky najdou v MC pracovní uplatnění i možnosti seberealizace ku prospěchu ostatních lidí. Pro širší veřejnost jsou přednášky, besedy, výstavy, divadla a vystoupení kulturním obohacením a zpestřením všedního života. Nutno říci, že „naučit“ lidi zájmu o kulturu a dění kolem sebe, byl nelehký úkol, o který se neustále vedoucí MC snaží a až po uplynutí několika let je možné pozorovat větší zájem občanů o kulturu a všeobecné dění v místě svého bydliště. Fakt, že lidé více navštěvují programy, akce a různá vystoupení pořádané mateřským centrem, je možné doložit statistikami, které MC vede a uchovává. Činnost v MC mě velice obohatila, bylo mi umožněno prosazovat vlastní názory, nápady a tvůrčí myšlenky. Díky práci v mateřském centru se moje osobnost zaměřila specifickým směrem pro výkon budoucího povolání a svého cíle jsem se rozhodla dostat pomocí studia na pedagogické fakultě.

³⁴ Sít MC v ČR, Praha: <http://www.materska-centra.cz>

7.1 Struktura programu

Maminky navštěvující MC s miminkem se dovídají o možnostech péče, výrobcích pro děti, vzájemně se inspirují svými zkušenostmi a zároveň čerpají z přednášek od odborníků z řad lékařů a zástupců firem nabízejících výrobky a potřeby pro miminka a matky. Miminka a batolata (0 – 1,5 roku) si zvykají na společnost, změny prostoru, jiné hračky, zvuky a z maminčiny spokojenosti a štěstí cítí harmonii, prožívají chvíle pohody a nových impulsů. Pro děti předškolové (1,5 – 3 roky) je program bohatý na celkový rozvoj osobnosti formou hudebních, tanečních a pěveckých činností. Učí se koordinovat své pohyby při tanci, cvičení a pohybových hrách, říkanky, básničky, písničky a hru na jednoduché hudební nástroje. Děti předškolního věku (3 – 7 let) využívají volné hry s ostatními dětmi, navazují nové vztahy, zdokonalují svoji zručnost při výtvarných a modelových aktivitách, učí se nové techniky a zdokonalují se v jemné i hrubé motorice. Pro chvíle pohody a odpočinku je zajištěno pro rodiny s dětmi společné plavání, saunování a relaxace ve whirlpoolu. Nabídka aktivit je zaměřena i pro širokou veřejnost formou přednášek o zdravém životním stylu, rady z občanské poradny, přednášky lékařů, kosmetičky, kadeřnice, různá vyrábění netradičními technikami a jednorázovými akcemi jako divadelní vystoupení pro děti, karneval, výstavy a obnova tradic při oslavách svátků (vynášení Morany, velikonoční hrkání, otevírání studánek, oslava dne svatého Martina lampionovým průvodem...). Pravidelným návštěvníkům mateřského centra se vydává klubová kartička, na kterou mohou uplatnit výhody a slevy od spolupracujících partnerů a sponzorů.

Program MC Andílci, viz Příloha III.

7.2 Popis činností

Součástí výzkumu je videonahrávka z mateřského centra Andílci Hrotovice. Videonahrávka zachycuje průběh činností jednoho dne v MC po dobu dvou hodin. Záznam byl pořízen v lednu 2010, v pondělním programu, který je zaměřen na děti ve věkové hranici od 1,5 až 3 roky.

Do mateřského centra přicházejí rodiče s dětmi, převlékají a přezouvají se v šatně. Děti se učí sebeobsluže nebo mají příležitost pozorovat ostatní děti. Dále vstupují do herny, kde se učí vstoupit do prostoru, pozdravit a přivítat se s ostatními. Následuje volná hra, děti si hrají samostatně nebo ve skupině, učí se pozorovat, naslouchat, komunikaci, kooperaci, navazují kontakty, učí se přijímat a respektovat druhé, prosazovat a uplatňovat vlastní názory a přání, rozvíjí se myšlení, tvořivost, fantazie a prosociálnost. Od útlého dětství se učí přijímat druhé lidi bez předsudků a rozdílnosti, protože se zde setkává skupina dětí různého věkového složení, genderu, náboženství a etnika. Následuje řízená činnost, která začíná kolektivním přivítáním básničkou. Řízenou činnost tvoří pohybové básničky, písničky, říkanky, cvičení a hry v prostoru. Při těchto činnostech se využívá široké spektrum pomůcek jako například overbally, cvičební míče, ježci, obruče, balanční míče, kruhy, švihadla a jiné cvičební pomůcky, dále hudební nástroje a pomůcky k básničkám a říkankám ve formě kreseb a popisků, při hrách lze využít jak netradiční náčiní jako je padák a speciální cvičební pomůcky, tak běžné materiály jako jsou šátky, podložky, ručníky, kusy látek, vařečky, plastové láhve, nádoby, atd. Řízená činnost je většinou spojená s pohybem, tím je umožněn rozvoj hrubé motoriky a lokomoce dítěte, učení logickému uvažování a dedukce, rozvoj fantazie a představivosti, řečového projevu a paměti, dítě se učí samostatnosti i spolupráce, respektu, ohleduplnosti a naslouchání. Dítě se v prostoru MC ve formách hry, řízených i výtvarných činností seznamuje s neznámými hračkami, materiálem a pomůckami k činnostem. Pro relaxaci a uvolnění po rušných činnostech je zařazena do programu meditace, uvolnění a relaxace na koberci nebo formou pohádkového představení pro děti. I zde se dítě učí respektu, ohledu a dodržování společenských pravidel, oddechu a uvolnění, procítění a sebereflexi. Mezi jednotlivými činnostmi je vždy pauza na oddech či občerstvení. Zde se dítě opět setkává s pravidly, která obnáší sezení, konzumace jídel a pití u stolečků, dítě se učí stolování ve společnosti. Při ukončení programu se děti i rodiče rozloučí s ostatními, převlékají se a odchází.

Výše uvedený výčet činností je součástí programu v určitém dni pro dané věkové rozmezí dítěte. Programy v dalších dnech se liší, jsou uzpůsobeny jinému věkovému složení dětí a mění se i vedoucí MC, které činnosti koordinují.

8. Metody

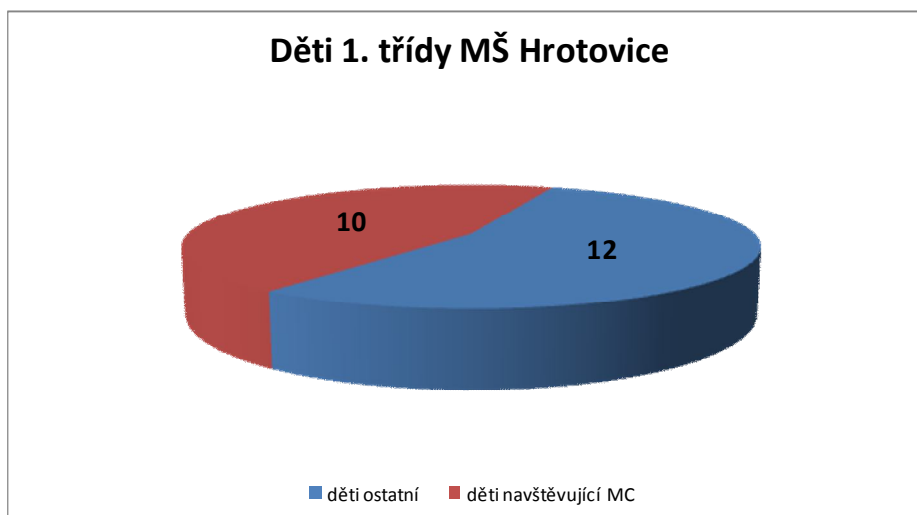
Pro dosažení cíle výzkumu, kterým je význam mateřského centra na úrovni socializace dětí při vstupu do mateřské školy, byly použity následující výzkumné metody:

- Dotazníková metoda
- Metoda pozorování
- Metoda rozhovoru s pozorovatelem

Samotný výzkum se skládá ze tří částí. První část zpracovává data z dotazníku určeného rodičům dětí první třídy mateřské školy, druhá část se týká pozorování dětí ve třídě, třetí částí je rozhovor s učitelkou mateřské školy, která prováděla pozorování, dále je doplněna otázkami a odpověďmi z dotazníku, který byl určen učitelkám mateřských škol.

8.1 Charakteristika výzkumného vzorku

Výzkumný vzorek tvoří děti první třídy mateřské školy v Hrotovicích. Počet dětí ve třídě byl 22, děti byly věkového složení v rozmezí od 2,5 let do 4 let. Třída byla rozdělena na dvě zkoumané skupiny, první skupinu tvořily děti navštěvující před vstupem do MŠ mateřské centrum. Počet těchto dětí činil 10. Druhou skupinu tvořily ostatní děti, které mateřské centrum nenavštěvovaly, jejich počet byl 12.

9. Analýza dotazníkového šetření

Výzkum formou dotazníku pro rodiče byl zaměřen na adaptaci dítěte při vstupu do mateřské školy. Rodiče formou odpovědí na otázky v dotazníku vyjadřovali svůj názor na adaptaci jejich dítěte v prostředí mateřské školy po uplynutí čtyř měsíců od započetí docházky do MŠ. Rodiče, kteří s dětmi navštěvovali mateřské centrum, vyjadřovali názor, zda mateřské centrum pozitivně ovlivnilo adaptaci jejich dítěte. Dotazníky byly vyhodnoceny a rozděleny do dvou skupin. Jednu skupinu tvořily dotazníky vyplňované rodiči, kteří navštěvovali s dítětem mateřské centrum, druhou skupinu tvořily dotazníky vyplňované rodiči, kteří s dítětem nenavštěvovali mateřské centrum. Porovnáním výsledků z každé skupiny se mělo zjistit, u které skupiny proběhla lépe adaptace dětí v mateřské škole a jaký význam při adaptaci mělo mateřské centrum.

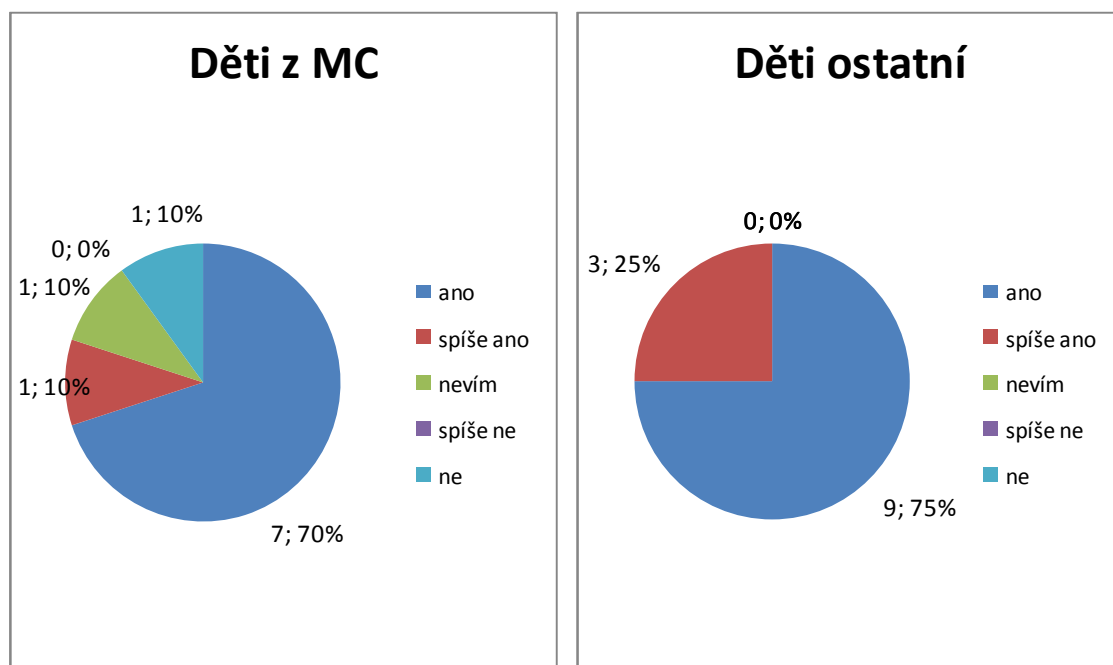
Při výzkumu, zda mateřské centrum pozitivně ovlivnilo adaptaci dítěte při vstupu do mateřské školy, bylo osloveno 22 rodičů dětí první třídy MŠ. Rodičům byly rozdány dotazníky pro vyplnění (Příloha IV), návratnost dotazníků činila 100%.

Graf 1. Průměrný věk dětí při započetí docházky do MŠ

Děti	Věk												Průměr
	3	3 2/12	3 7/12	3 11/12	3 9/12	3 6/12	2 9/12	3 4/12	3 2/12	2 5/12			
MC	3	3 2/12	3 7/12	3 11/12	3 9/12	3 6/12	2 9/12	3 4/12	3 2/12	2 5/12			3 3/12
Ostatní	3	3 9/12	2 11/12	3 1/12	3 7/12	3 4/12	3 6/12	3 6/12	3 5/12	3 3	3 9/12	3 8/12	3 4/12

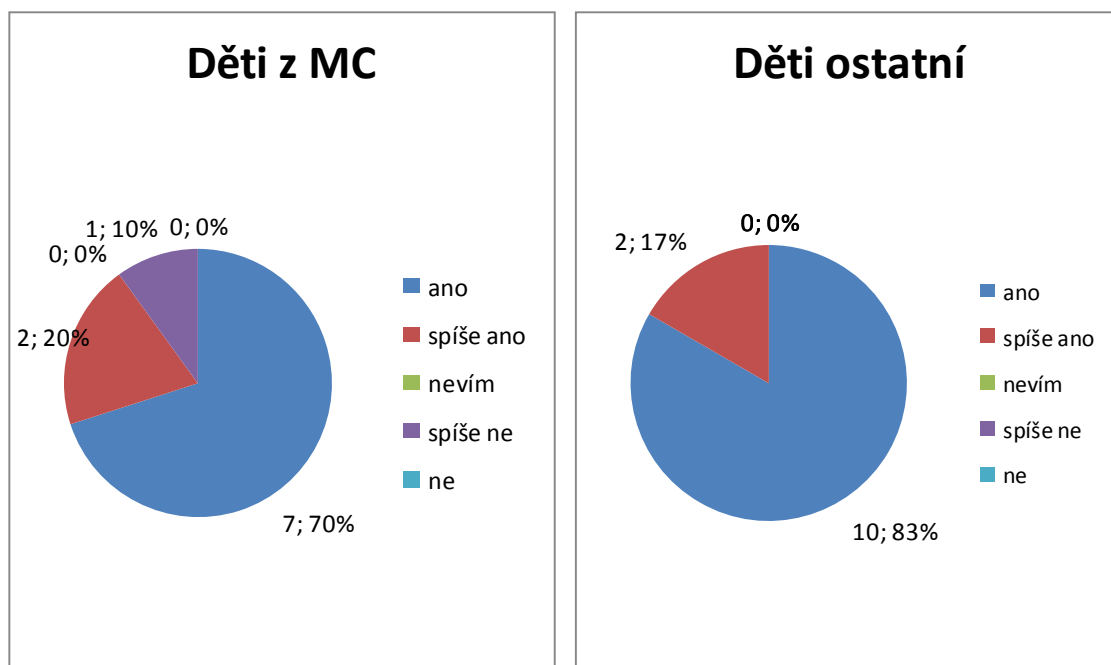
Tabulka obsahuje věk dětí při započetí docházky do mateřské školy. Průměrný věk dětí z MC byl 3 roky a 3 měsíce, průměrný věk dětí ostatních byl 3 roky a 4 měsíce. Věkové rozdíly dětí z obou skupin jsou minimální.

Graf 2. Těšilo se dítě do MŠ?

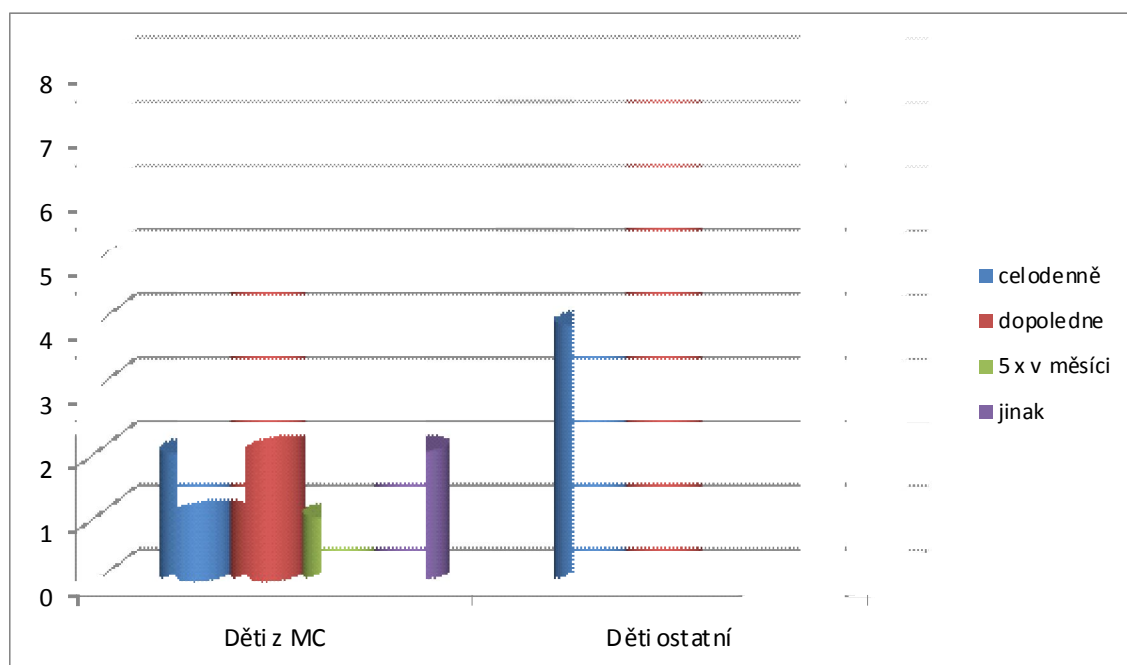
Při porovnání grafů můžeme sledovat menší rozdílnost výpovědí rodičů, kdy rodiče dětí z MC využívali více možností odpovědí. U dětí ostatních se vyskytují pouze kladné odpovědi, tedy dítě se do mateřské školy těšilo. Výsledek je pozitivní, jelikož se ve vyplněných dotaznících vyskytují pouze kladné odpovědi a žádná negativní. To dokazuje, že se všechny děti těšily na docházku do mateřské školy a myslím si, že je tomu tak u většiny dětí z celkové populace.

Graf 3. Zvyklo si dítě dobře na školku?

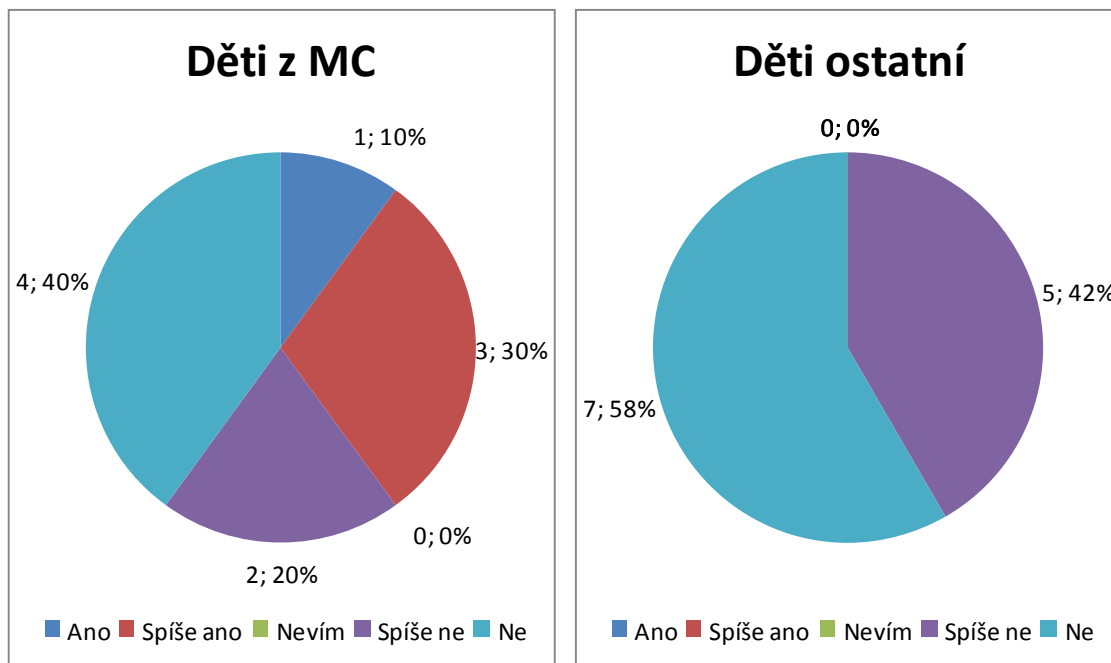
Dle názorných grafů můžeme sledovat opět menší rozdílnost výpovědí rodičů, kdy rodiče dětí z MC využívali více možností odpovědí. U dětí ostatních se vyskytují pouze kladné odpovědi, tedy dítě si v prostředí mateřské školy převážně dobře zvyklo. Důležitým východiskem je, že všechny děti se dobře adaptovaly a zvykaly si bez četnějších obtíží.

Graf 4. Jak pravidelně docházelo dítě do MŠ?

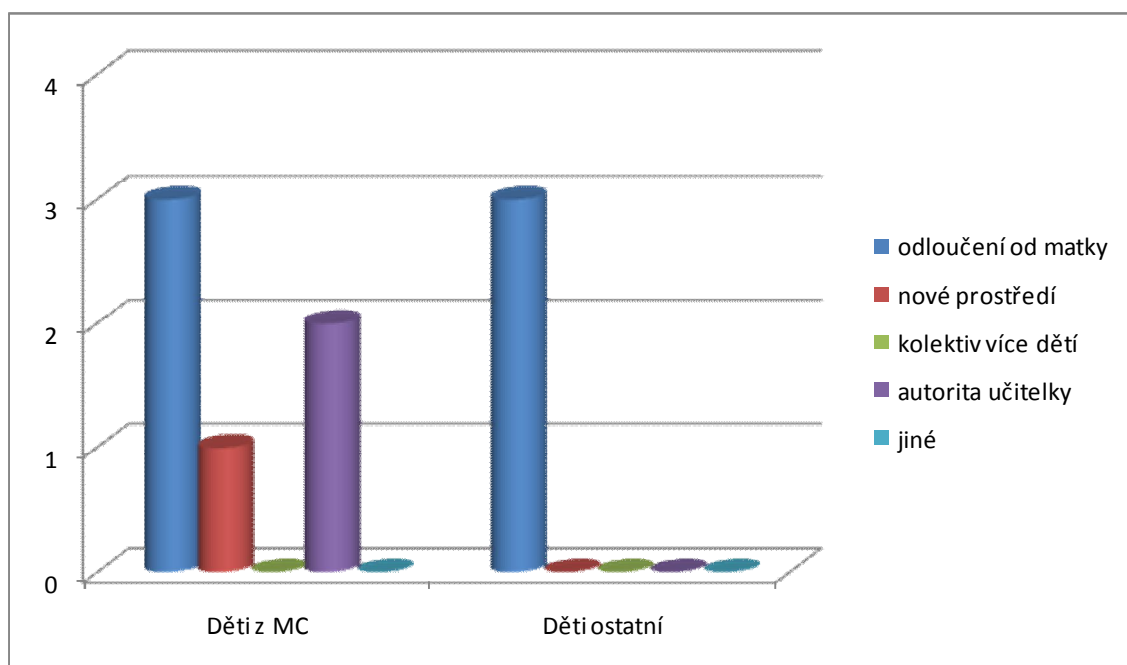
Opět rodiče dětí z MC více využívali nabídky odpovědí a docházka jejich dětí do MŠ byla různorodá, v zastoupení všech variant možností docházky. Děti ostatní docházely do MŠ z větší části dopoledne a polovina dětí pak celodenně. Odlišnosti v docházce dětí do mateřské školy mohou ovlivnit průběh adaptace dítěte na školku. Při adaptaci dítěte hraje velkou roli psychika a jeho individualita. Nepravidelná docházka dítěte může způsobit problémy v adaptaci. U dětí předškolního věku je důležitý řád a pravidelné střídání činností, které v dítěti navozují pocity bezpečí a jistoty.

Graf 5. Mělo Vaše dítě nějaké adaptační problémy při docházce do MŠ?

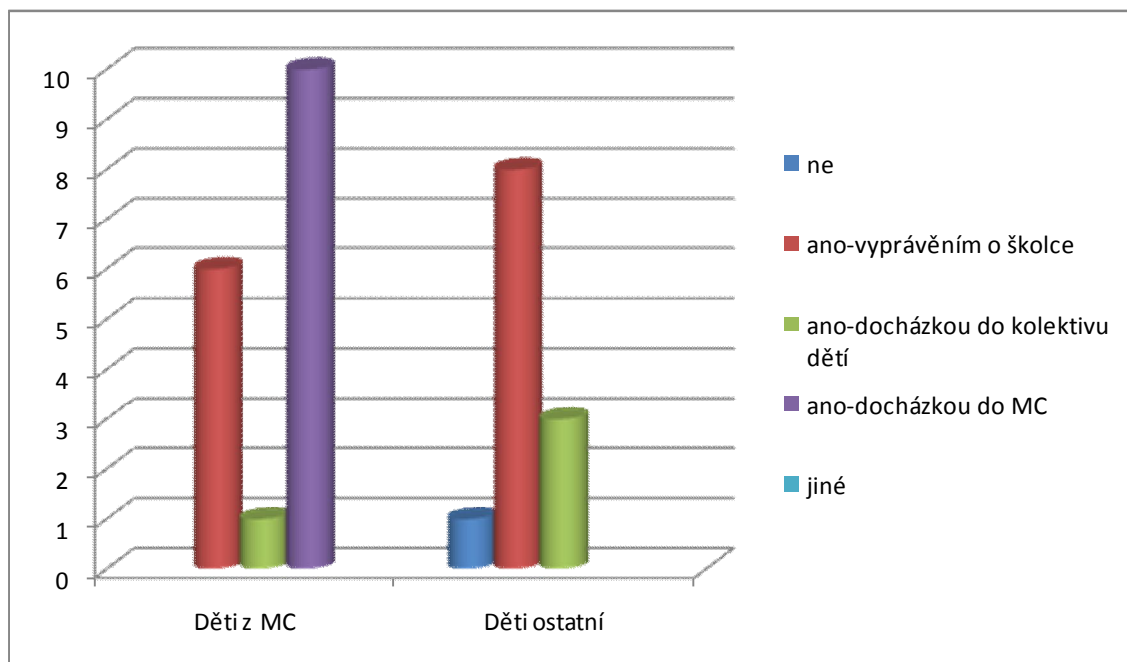
Při porovnání grafů je zcela zřejmé, že rodiče ostatních dětí uváděli pouze dvě možnosti odpovědi, které dokazují, že jejich děti neměly žádné adaptační obtíže, necelá polovina odpovědí je s malým zaváháním, kde se rodiče přiklánějí k odpovědi - spíše ne. U odpovědí rodičů dětí z MC se vyskytuje více variant možností. Většina, tedy 40% těchto dětí, nemělo adaptační obtíže žádné, ale hned následuje 30% odpovědí, že děti spíše měly adaptační obtíže. 20% rodičů odpovědělo, že jejich děti spíše neměly adaptační obtíže a zbývajících 10% jasně mělo adaptační obtíže. Následující graf přináší pohled na odpovědi, které se týkají konkrétních obtíží.

Graf 6. Pokud mělo Vaše dítě problémy s adaptací, jaké problémy to byly?

U dětí navštěvujících mateřské centrum se vyskytly adaptační obtíže, které tvoří v nejvyšší míře problémy s odloučením od matky, další četné zastoupení problémů tvoří autorita učitelky, na kterou si děti špatně zvykaly. Jak jsem se již zmínila u popisu Grafu 4., tyto obtíže mohou souviset s nepravidelnou docházkou dítěte do MŠ. U dětí ostatních se vyskytly pouze problémy s odloučením od matky, a to ve stejné míře jako u dětí z MC.

Graf 7. Připravovali jste nějakým způsobem dítě na vstup do MŠ?

Všichni rodiče u dětí z MC samozřejmě potvrdily přípravu dítěte na vstup do MŠ docházkou do mateřského centra, dále pak ještě vyprávěním o školce a menší část rodičů docházela s dítětem do dětského kolektivu mimo domov a mateřské centrum. Většina rodičů ostatních dětí uvedla, že připravovali dítě na vstup do MŠ vyprávěním o školce, dále pak docházkou s dítětem do dětského kolektivu mimo domov. Vyskytuje se zde i varianta s odpovědí, že dítě na vstup do MŠ nepřipravovali žádným způsobem.

Následující vyhodnocení dotazníků a zpracování tabulek a grafů se týká druhé části dotazníku, kterou vyplňovali pouze rodiče, kteří s dětmi navštěvovali mateřské centrum.

Graf 8. Průměrný věk dětí při započetí docházky do MC

Děti	Věk										Průměr
MC	1/12	1/12	6/12	1/12	7/12	1	3/12	10/12	2/12	2	7/12

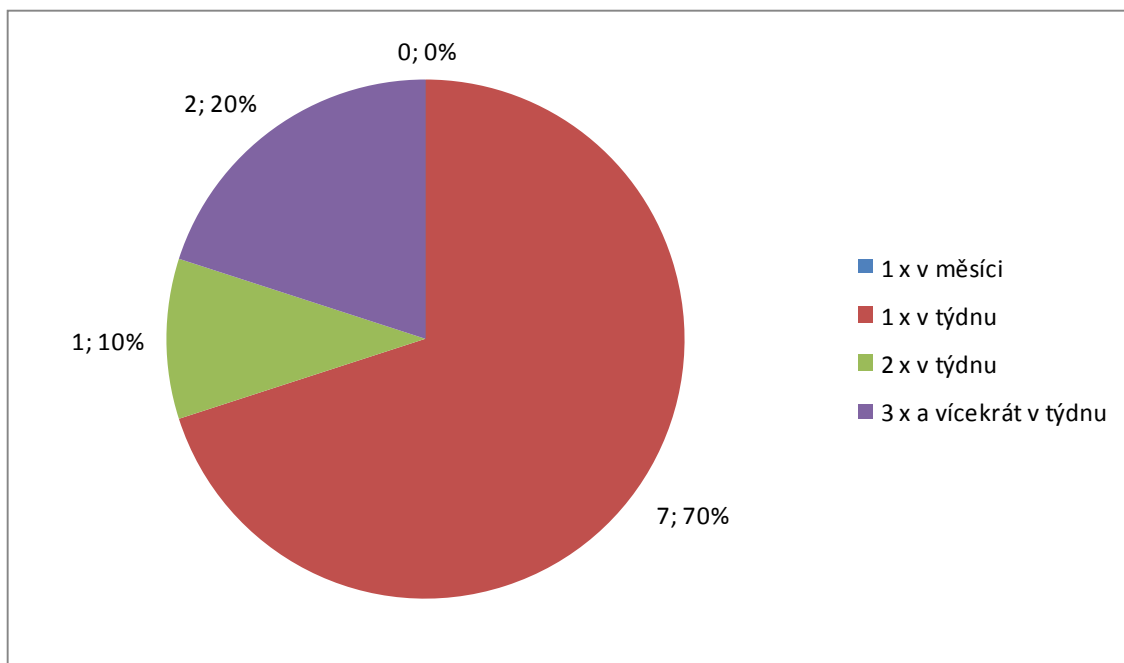
Tabulka ukazuje, že průměrný věk dětí při nástupu docházky do mateřského centra byl 7 měsíců. Z vyplněných dotazníků můžeme sledovat různý věk dětí při započetí docházky do MC. Věk dětí se pohyboval v rozmezí od 1 měsíce do 2 let.

Graf 9. Průměrná délka docházky do MC

Děti	Roky										Průměr
MC	1	3	5	4	3	5	3	3	3	3	3,3

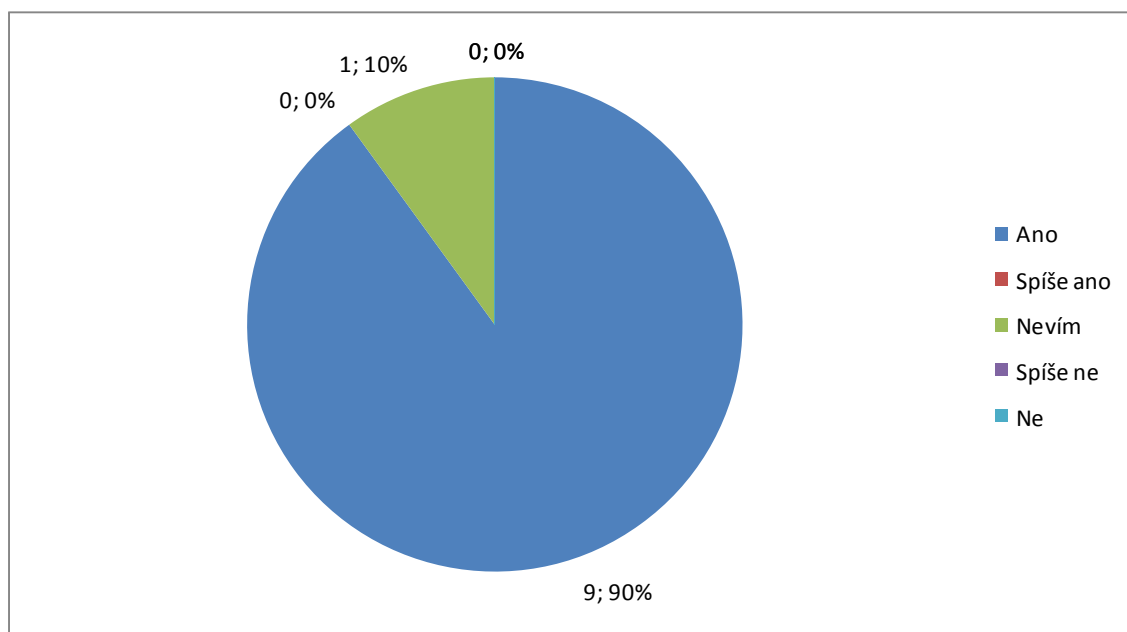
Rodiče s dětmi navštěvovali mateřské centrum v průměru do 3 let a 3 měsíců věku dítěte. Nejméně navštěvovali rodiče s dítětem mateřské centrum 1 rok, nejvíce 5 let.

Graf 10. Kolikrát v týdnu jste MC navštěvovali?

Převážná část, tedy 70% rodičů s dětmi, navštěvovali mateřské centrum jednou v týdnu. Část 20% tvoří rodiče s dětmi, kteří docházeli do MC tři a vícekrát v týdnu a menší část, tedy 10% rodičů s dětmi docházeli dvakrát v týdnu. Varianta docházky jednou v měsíci se nevyskytla. Pro socializaci dítěte je vhodná častější a pravidelná docházka do MC, která dítě více ovlivní. Z vlastní zkušenosti vím, že při pravidelné docházce do MC alespoň jednou v týdnu, velmi dítě ovlivňuje, učí ho řádu a dítě si utváří časovou orientaci. Například docházkou do pondělního programu se dítě učí pravidelnosti a může se ptát, „kdy bude to pondělí a půjdou zase do mateřského centra“. Ze sdělení matek vím, že se děti na program a činnosti v mateřském centru velmi těší.

Graf 11. Myslíte si, že MC mělo pozitivní vliv na adaptaci dítěte při jeho nástupu do MŠ?

Z grafu vyplývá, že většina rodičů si myslí, že MC mělo pozitivní vliv na adaptaci jejich dětí při nástupu do MŠ. Pouze u jedné výpovědi rodič uvedl, že neví, zda mělo MC pozitivní vliv na adaptaci dítěte. Jiné varianty odpovědí se nevyskytly.

9.1 Zhodnocení výsledků dotazníkového šetření

Cílem dotazníkového šetření bylo zjistit, jak proběhla adaptace dětí při nástupu docházky do MŠ. Zkoumaná třída byla rozdělena do dvou skupin a výsledky se navzájem porovnávaly. Z dotazníkového šetření nevyplynuly velké adaptační rozdíly, a proto není možné přesně vymezit, zda mělo mateřské centrum pozitivní vliv na adaptaci dětí v mateřské škole. Přesto však na tuto otázku v dotazníku odpověděli rodiče kladně a mateřskému centru přikládají značný význam. U odpovědí, zda proběhla dobře adaptace dítěte na školku, vybíraly rodiče dětí z MC více odpovědí, mezi nimiž se objevila i varianta odpovědi s negativním průběhem adaptace. Adaptace na cizí prostředí je proces individuální, vždy záleží na každém jedinci, na jeho dispozicích, průběhu vývoje a vedení rodičů. Při této metodě výzkumu je třeba brát také v úvahu jisté zkreslení výsledků, jelikož na otázky odpovídali rodiče, přestože se výzkum týkal adaptace dětí. Odpovědi jsou tedy jakýmsi zprostředkováním úvah o pocitech a prožitcích dítěte. I zde, v případě rodičů, je nutné brát v úvahu individualitu každého jedince, jeho citění, prožívání, empatii a další prosociální vlastnosti, skrze které získáváme zprostředkovaný pohled na prožívání dítěte. Zaujala mě variabilita odpovědí rodičů dětí z MC. Vycítila jsem citlivější přístup a náhled na aktuální problém, kterým se dotazník zabývá. To ve mně vzbudilo další otázky, na které se snažím nalézat odpovědi, které jsou pouze z mého pohledu vydedukované, spekulující a nepotvrzené. Nabyla jsem dojmu, jakoby matky, které docházely se svými dětmi do mateřského centra, byly více připoutány k těmto dětem, více citlivější, vnímavější i úzkostlivější. Když začne matka s dítětem navštěvovat mateřské centrum, činí tak z důvodu obohatit a zpestřit dětství svému dítěti. Až na druhém místě je zpestření času tráveného na mateřské dovolené jako takového sama sobě. V mateřském centru tráví matka s dítětem společné chvíle, zažívají společně radost, štěstí a pohodu mezi ostatními dospělými a dětmi. Mají zde možnost srovnávání jak vývoje dítěte, tak jeho úspěchů a dovedností. O to více je vztah matky a dítěte umocněn. Je těžké vyjadřovat tyto pocity, které jsem sama zažívala, pokud ten, kdo tyto řádky čte, nikdy mateřské centrum nenavštívil. Chvilky a pocity ze dne prožitého v mateřském centru si člověk uchovává po zbytek dne a cítí se naplněn a obohacen. Zažívá pozitivní radost z příjemně stráveného dne se svým dítětem. Domácí prostředí je pro matku a dítě prostředím soukromí, intimity a bezpečí, přesto ne vždy a každý den se může matka plně a intenzivně věnovat svému dítěti.

10. Analýza pozorování a rozhovoru

K výzkumu, zda ovlivnilo mateřské centrum socializaci dětí v mateřské škole, byla použita metoda pozorování a rozhovor. Pozorování bylo prováděno v první třídě mateřské školy Hrotovice se zaměřením na výzkumný vzorek. Pozorování prováděla učitelka první třídy a cílem bylo zjistit, zda se liší socializace dětí, které navštěvovaly mateřské centrum od dětí, které je nenavštěvovaly. Následoval řízený rozhovor s učitelkou a vyhodnocení pozorování.

Učitelka má 31 let praxe v oboru učitelství v MŠ a tudíž má vytvořeny dobré pozorovací schopnosti a znalosti v oblasti diagnostiky dětí. Pozorování bylo započato od počátku školního roku, kdy děti nastoupily do MŠ, a trvalo po dobu čtyř měsíců. Pozorování bylo cílené se zaměřením na odlišnosti v socializaci dětí, které docházely do mateřského centra a dětí, které nedocházely. Učitelka pozorovala sociální učení všech dětí a snažila se rozpoznat a identifikovat případné rozdíly v socializaci mezi uvedenými dvěma skupinami dětí. Po uplynutí stanovené doby následoval řízený rozhovor s učitelkou a vyhodnocení získaných poznatků z pozorování.

Otázka 1.: Jak vnímáte socializaci dětí dříve (před rokem 1989) a dnes?

Učitelka: Dříve nastupovaly děti školní docházku brzy již ve věku od dvou, dvou a půl let, protože matky nastupovaly do zaměstnání. Jesle na vesnicích nebyly a tak děti docházely do běžné MŠ, kde se kapacita tříd přepřehovala, podmínky byly nevhodné, nebyl čas se dětem věnovat. Učitelky se musely starat o malé děti a přitom dodržovat přísný režim a časový plán. Co se týče socializace dětí, sebeobsluha dětí je stejná dnes i dříve. Děti mají v dnešní době více možností k získání poznatků o světě, získávají více informací, více se prosazují, jsou otevřenější a sebevědomější. Velká část rodičů očekává, že se vše děti naučí v MŠ. Malé procento rodičů jsou nekritičtí k vlastním chybám. Mnohdy rodiče nepoznají důsledky problémů ze strany rodiny.

Otázka 2.: Jsou mezi dětmi z MC rozdíly v socializaci od ostatních dětí?

Učitelka: Děti, které docházely se svými rodiči do mateřského centra, jsou otevřenější, dravější, více se prosazují a uvědomují si vlastní osobnost, jsou rozpustilejší, uvolněnější, mají větší rozhled a více poznatků. Na druhou stranu jsou tyto děti zvyklé na pozornost dospělého (v MC mají u sebe matku, která se jim věnuje), těžko se podřizují. Když něco chtějí, dožadují se a trvají na svém, jsou dravější a tím vznikají více konflikty. Podle mě nemají problém odloučit se od matky, lépe se vyznají a orientují. Děti jsou zvyklé na činnosti, aktivně se zapojují a zúčastňují, nebojí se nových věcí a lépe a rádi zkouší nové. Děti z MC nezaujmou činnosti na delší dobu, očekávají více podnětů a střídání činností, ztrácí dříve zájem, je nutné opakování činností a vrácení se k tématu. Ostatní děti jsou trpělivější, déle vydrží u jednoho tématu. Pravidla v MŠ, řád a činnosti berou jako samozřejmost a bez zábran. Ostatní děti, které nechodily do MC, jsou v novém prostředí nejistější, zvykají si pomaleji a déle se rozhlíží.

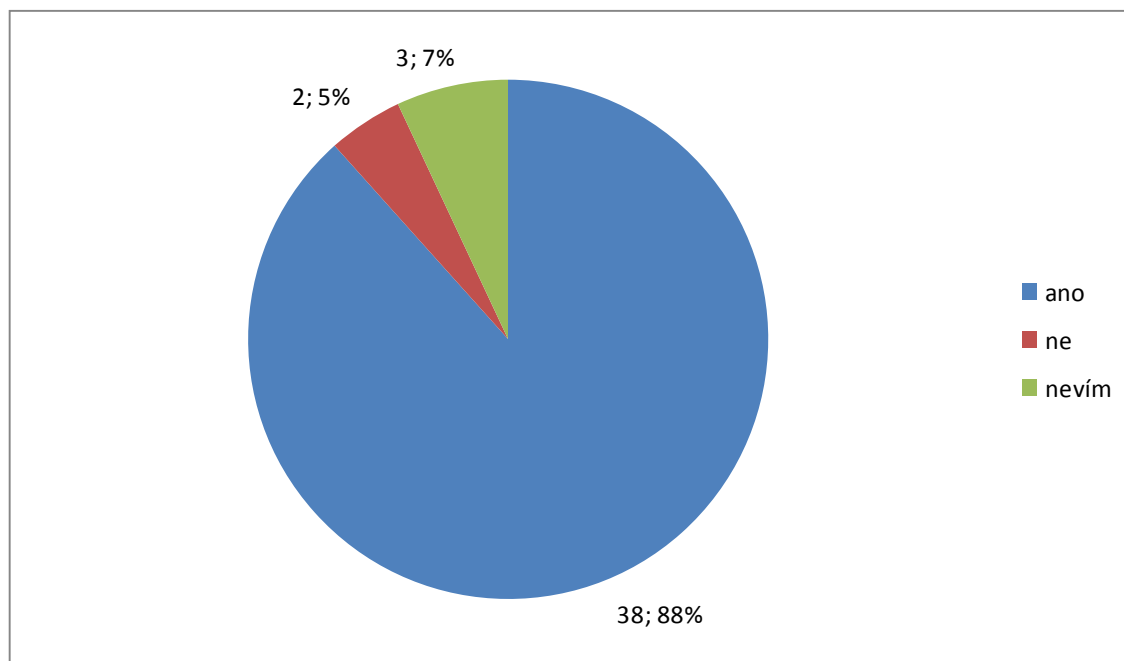
Otázka 3.: Srovnají se po určitém čase tyto rozdíly mezi dětmi z MC a ostatními?

Učitelka: Ano, děti se srovnají a dostanou se na stejnou úroveň dalšího vývoje a učení, a to již po dvou měsících.

10.1 Rozšíření výzkumu analýzou dotazníku pro učitelky

Pro přesnější analýzu výzkumu zaměřeného na socializaci dětí v mateřské škole jsem tuto část rozšířila a doplnila odpověďmi, které jsem získala z prvního, pro bakalářskou práci vytvořeného dotazníku (Příloha V), který jsem však v praktické části nevyužila z důvodu nepřesně a pro vyhodnocení dotazníku špatně koncipovaných otázek. Přesto využiji odpovědi na otázky, které souvisí s tímto výzkumem a významně ho doplňují. Jedná se o dotazník určený učitelkám mateřských škol. Rozdáno bylo celkem 50 dotazníků, návratnost byla 42 dotazníků, tedy 86%. Dotazníky byly rozdány v mateřských školách v různých městech kraje Vysočina.

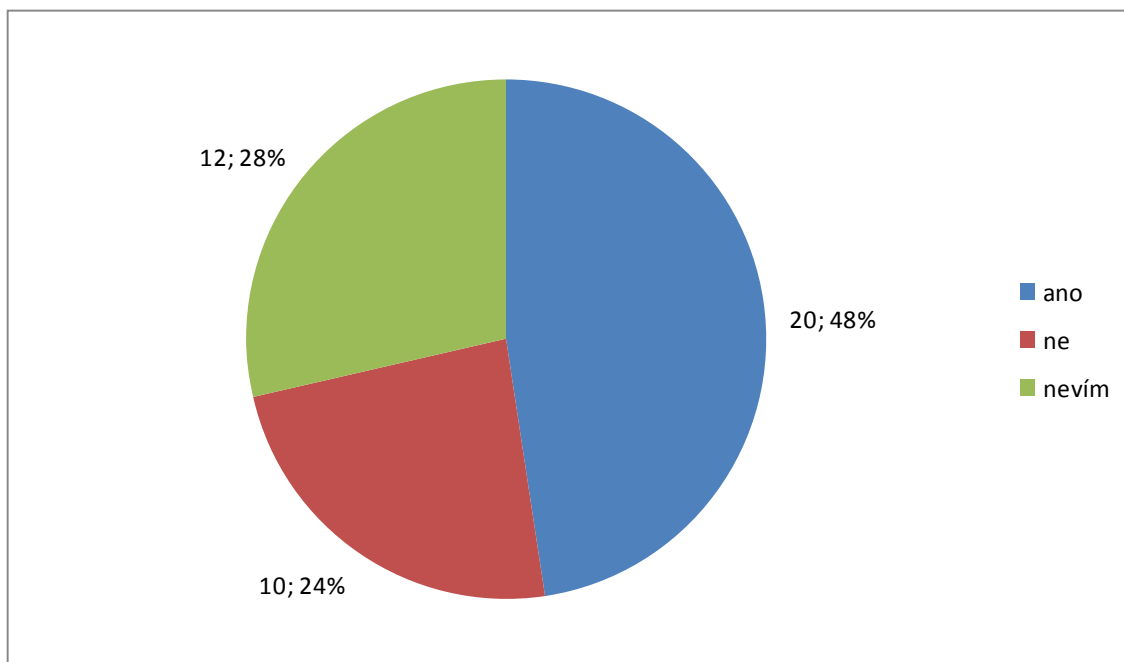
Otázka č. 5.: Myslíte si, že činnost MC může pozitivně ovlivňovat socializaci dítěte?

Většina učitelek si myslí, že mateřské centrum může pozitivně ovlivňovat socializaci dítěte. Na otázku jak a v čem je pozitivní ovlivnění dítěte, uváděly učitelky nejčastěji tyto argumenty:

1. Děti se lépe začleňují do kolektivu a navazují kontakty
2. Děti se lépe adaptují v novém prostředí
3. Děti se naučí samostatnosti a spolupráci
4. Děti se naučí řešit konflikty
5. Děti si lépe zvykají na pravidla a řád
6. U dětí se rozvíjí řeč, myšlení, motorika a koordinace pohybů
7. Děti se naučí základním hygienickým a sociálním návykům
8. Děti se postupně učí odpoutávat od rodičů

Otázka č. 6.: Pokud dochází do vaší MŠ dítě, které navštěvuje nebo navštěvovalo mateřské centrum, pozorujete rozdíly v socializaci tohoto dítěte na rozdíl od ostatních dětí?

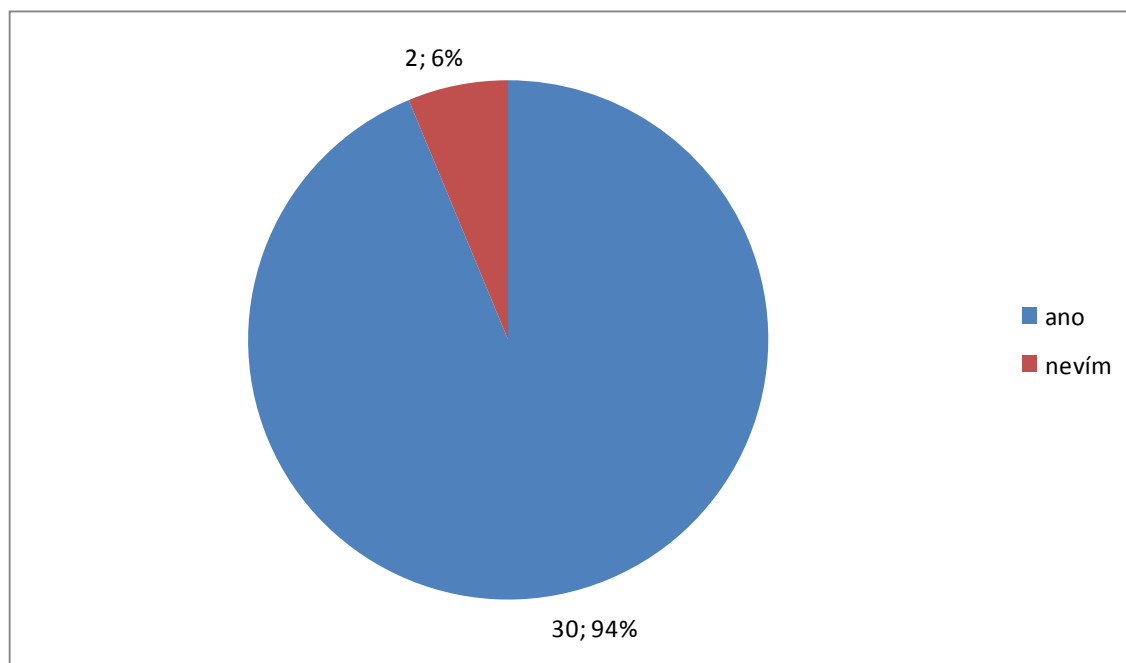

Jak lze z grafu vyčíst, necelá polovina učitelek pozorovala rozdíly v socializaci mezi dětmi, které navštěvovaly mateřské centrum a dětmi ostatními. Skoro čtvrtina učitelek žádné rozdíly neshledala a větší čtvrtina odpověděla, že neví nebo nemá zkušenost. Jaké rozdíly v socializaci vidí, pak nejčastěji uváděly (týká se dětí z MC):

1. Lepší průběh adaptace a odpoutání od rodičů
2. Větší samostatnost, sebeprosazování a sebehodnocení dětí
3. Jednodušší začlenění do kolektivu a navazování kontaktů
4. Děti lépe komunikují, jsou otevřenější
5. Děti jsou odvážnější v činnostech, více se zapojují, lépe pracují
6. Lépe se vyznají a respektují pravidla ve třídě

V jedné odpovědi se vyskytla negativní zkušenost, že děti z MC ve vypjatých situacích reagují agresivněji, což uvedla i učitelka, která prováděla cílené pozorování výzkumného vzorku. Myslím si, že se nejedná o agresivitu v pravém slova smyslu, souvisí to právě se sebeprosazováním, kdy si děti více uvědomují vlastní osobnost.

Otázka č. 7.: Myslíte si, že jsou tyto rozdíly v socializaci mezi dětmi z MC a ostatními trvalé nebo se časem srovnají na stejnou úroveň další socializace?

Větší část dotazovaných učitelek si myslí, že se děti srovnají na stejnou úroveň další socializace a 12 učitelek odpovědělo, že neví nebo nemají zkušenost. Dobu, do kdy se děti srovnají, uváděly učitelky v rozmezí od 1 měsíce do 1 roku. Jako argument dále uváděly, že záleží na povaze dítěte, jeho individualitě, temperamentu a na vlivu rodinného prostředí a vedení rodičů.

10.2 Zhodnocení výsledků pozorování

Z pozorování vyplynulo, že mateřské centrum má pozitivní vliv v pohledu na socializaci dětí v mateřské škole. Po důkladném pozorování výzkumného vzorku vymezila učitelka rozdíly mezi dětmi, které navštěvovaly MC a dětmi ostatními. Pro doplnění výzkumu jsem užila další dotazník pro učitelky mateřských škol. Všeobecně se odpovědi na otázky velmi shodovaly, pouze menší část tvořily výjimky v zastoupení učitelek, které však neměly dostatek zkušeností nebo se nesetkaly ve své praxi s dětmi, které navštěvovaly před vstupem do MŠ mateřské centrum. V tomto případě výzkumu se potvrdil cíl, který byl pro výzkum vymezen – „Mateřské centrum má pozitivní vliv na socializaci dětí v mateřské škole“. K tomuto je třeba připomenout, že tento vliv je dočasný, tedy děti sice jsou v socializaci ovlivněny a dosahují lepších socializačních výsledků, ovšem ve srovnání s ostatními dětmi jde o dočasnou záležitost. Děti se do určité doby – záleží na individualitě dítěte, dostanou na stejnou úroveň vývoje a další socializace. Přesto si myslím, že děti z MC mají dříve zakotveny socializační návyky a jejich další vývoj v mateřské škole může probíhat bez větších obtíží.

11. ZÁVĚR

V teoretické části bakalářské práce jsme se blíže seznámili s pojmem socializace, a jakým způsobem probíhá u dětí předškolního věku. Jedná se o proces učení, který posunuje dítě vpřed na vyšší vývojovou úroveň. Proces socializace je velmi individuální záležitostí. V každém věkovém období má socializace jiný význam. Přestože se týká každého z nás, na Zemi není stejného člověka, tudíž každý z nás se jinak vyrovnává a přijímá socializační učení. Je to záležitost celoživotní a na konci tohoto procesu vyvstává bytost, která je schopna žít ve společnosti jiných lidí, zná kulturu, pravidla a hodnoty preferované ve své vlasti. Avšak ne každý člověk je schopný se těmito pravidly a normami řídit a podřizovat se jim. Velmi záleží na vývoji jedince, na jeho dispozicích, vlastnostech, individualitě a prostředí, ve kterém žije a které ho ovlivňuje.

V praktické části bakalářské práce jsem na proces socializace nahlížela ze dvou pohledů (jak jsem již zmínila v Úvodu). V dotazníkovém šetření jsem se zaměřila na adaptaci dětí v mateřské škole. Cílem bylo zjistit, jak na adaptaci dítěte nahlíželi rodiče. Záměrně jsem užila slovo adaptace, jelikož socializaci dítěte v prostředí MŠ nemůžou rodiče pozorovat a účastnit se přímo tohoto procesu. Rodiče mohli vnímat chování a prožívání dítěte a pozorovat, jak se dítě adaptuje a přizpůsobuje novým podmínkám ve třídě mateřské školy, a jak na nové podněty reaguje. V dotazníkovém šetření se mi nepodařilo vymezit rozdíly v adaptaci dětí, které před vstupem do mateřské školy navštěvovaly mateřské centrum. Přesto rodiče, kteří MC navštěvovali, shledávají v adaptaci dětí pozitivní přínos mateřského centra. Dalším přínosem ke zjištění, zda může mít mateřské centrum pozitivní vliv na socializaci dítěte v MŠ, bylo pozorování učitelky, která se přímo účastní procesu socializace dětí v MŠ, a to jak přímo, kdy na děti působí, učí je a ovlivňuje svým vedením, tak nepřímo v roli pozorované osoby, kdy se děti identifikují s jejím chováním a názory. Výzkum jsem dále doplnila metodou dotazníku pro učitelky mateřských škol a získala tak více poznatků v oblasti socializace dětí v mateřské škole. Cíl obou metod a jejich analýzy vyplynul kladně a potvrdil se předpoklad stanovený pro tuto bakalářskou práci. Přestože se výzkum týkal pouze určitého spektra účastníků, myslím si, že mateřská centra mají pro společnost obrovský význam. Aby naše vlast poskytovala lidem jistoty a možnosti kvalitního života, je třeba budovat základy již od útlého věku dětí, učit je respektu a hodnotám lidského žití. Mateřské centrum je jednou z možností prvotní socializace dítěte v instituci.

SEZNAM POUŽITÉ A CITOVANÉ LITERATURY

BURIÁNEK, J.: Sociologie. Praha, Fortuna 1996, vyd. 1., ISBN 80-7168-304-3

ČAČKA, O.: Psychologie dítěte, Tišnov, Sursum 1997, vyd. 3. doplněné.

ČÁP, J.: Psychologie pro učitele. Praha, SPN 1980, vyd. 1.

DUNOVSKÝ, J. a kol.: Sociální pediatrie. Vybrané kapitoly. Praha, Grada 1999, ISBN 80-7169-254-9

HAVLÍK, R., KOŤA, J.: Sociologie výchovy a školy. Praha, Portál 2007, vyd. 2., ISBN 978-80-7367-327-7

HELUS, Z.: Dítě v osobnostním pojetí. Praha, Portál 2004. ISBN 80-7178-888-0

HELUS, Z.: Psychologie. Praha, Fortuna 1995, vyd. 1., ISBN 80-7168-245-4

HELUS, Z.: Sociální psychologie pro pedagogy. Praha, Grada 2007, vyd. 1., ISBN 978-80-247-1168-3

HRABAL, V.: Sociální psychologie pro učitele. Praha, UK 2003, ISBN 80-246-0436-1

JANDOUREK, J.: Průvodce sociologií. Praha, Grada 2008, vyd. 1., ISBN 978-80-247-2397-6

JANDOUREK, J.: Úvod do sociologie. Praha, Portál 2003, vyd. 1., ISBN 80-7178-749-3

JANOUSEK, J. a kol.: Sociální psychologie. Praha, SPN 1988

KOLÍNSKÁ, R.: Mateřská centra (podle knihy „Mütter im Zentrum Mütterzentrum“). 1. publikace., Praha, Pražské matky 1995., ISBN 80-901864-0-8

KOLLÁRIKOVÁ, Z., PUPALA, B.: Předškolní a primární pedagogika. Praha, Portál 2001, ISBN 80-7178-585-7

KOŤÁTKOVÁ, S.: Dítě a mateřská škola. Praha, Grada 2008, vyd. 1., ISBN 978-80-247-1568-1

LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D.: Vývojová psychologie. Praha, Grada 1998, ISBN 80-7169-195-X

MATĚJČEK, Z.: Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte. Praha, Grada 2005, ISBN 80-247-0870-1

MATĚJČEK, Z.: Rodiče a děti. Praha, Avicentrum/Zdravotnické nakladatelství 1986

MATOUŠEK, O.: Rodina jako instituce a vztahová síť. Praha, Sociologické nakladatelství 1993, ISBN 80-901424-7-8

MERTIN, V., GILLERNOVÁ, I.: Psychologie pro učitelky mateřské školy. Praha, Portál 2003, vyd. 1., ISBN 80-7178-799-X

MŠMT: Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání 2004. Výzkumný ústav pedagogický v Praze. ISBN 80-87000-00-5

NAKONEČNÝ, M.: Sociální psychologie. Praha, Academia 1999, vyd. 1., ISBN 80-200-0690-7

NIESEL, R., GRIEBEL, W.: Poprvé v mateřské škole. Praha, Portál 2005. ISBN 80-7178-989-5

PRŮCHA, J., (ed.): Pedagogická encyklopedie. Praha, Portál 2009, vyd. 1. ISBN 978-80-7367-546-2

ŘÍČAN, P.: Cesta životem. Praha, Panorama 1990

ŠPAŇHELOVÁ, I.: Dítě v předškolním období. Praha, Mladá Fronta 2004. ISBN 80-204-1187-9

VÁGNEROVÁ, M.: Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání. Praha, Karolinum 2005, ISBN 80-246-0956-8

Elektronické odkazy

„Mateřské centrum Andílci“ Hrotovice: <http://www.andilci-hrotovice.cz/>

Národní program rozvoje vzdělávání v České republice, Bílá kniha 2001: <http://www.msmt.cz/bila-kniha/narodni-program-rozvoje-vzdelavani-v-ceske-republice-bila-kniha-2001>

Síť MC v ČR, Praha: <http://www.materska-centra.cz>

Publikace

MC ANDÍLCI: Andělské mininoviny. MC Andílci, Hrotovice

MC ANDÍLCI: Výroční zpráva 2006 – 2008. MC Andílci Hrotovice

SÍŤ MATEŘSKÝCH CENTER V ČESKÉ REPUBLICE: Výroční zpráva 2002 - 2004

VANÍČKOVÁ, E.: Interpersonální násilí na dětech. Praha, Úřad vlády v rámci kampaně Stop násilí na dětech 2009, vyd. 1.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha I - Systém kurikulárních dokumentů

Příloha II - Systém vzdělávacích cílů

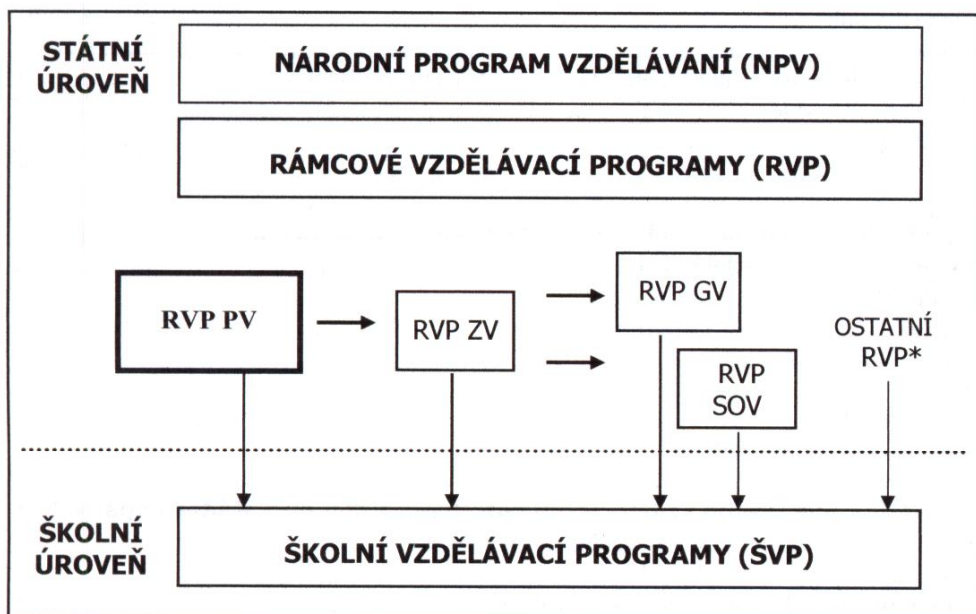
Příloha III - Program Mateřského centra Andílci

Příloha IV - Dotazník pro rodiče předškolního dítěte

Příloha V - Dotazník pro učitelky mateřských škol

DVD videozáznam činností v Mateřském centru Andílci Hrotovice

Příloha I – Systém kurikulárních dokumentů

Systém kurikulárních dokumentů

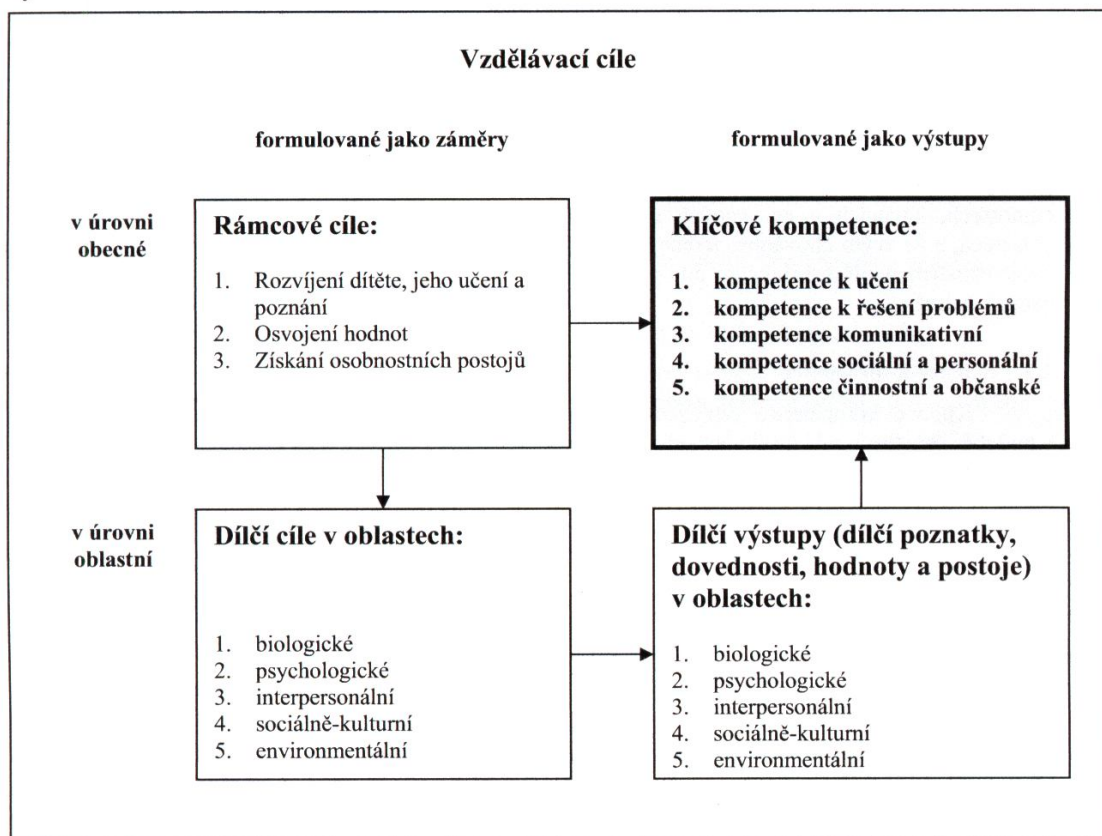
Legenda: RVP PV – Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání; RVP ZV – Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání; RVP GV – Rámcový vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání; RVP SOV – Rámcový vzdělávací program (programy) pro střední odborné vzdělávání.

* Ostatní RVP – rámcové vzdělávací programy, které kromě výše uvedených vymezuje školský zákon – Rámcový vzdělávací program pro základní umělecké vzdělávání, Rámcový vzdělávací program pro jazykové vzdělávání, případně další.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání 2004*. Výzkumný ústav pedagogický v Praze. ISBN 80-87000-00-5, str. 5.

Příloha II – Systém vzdělávacích cílů

Systém vzdělávacích cílů

Systém cílů v RVP PV

Legenda: Obecné **záměry** vzdělávání jsou vyjádřeny pomocí **rámcových cílů**, **výstupy** pak v podobě **klíčových kompetencí**. Rámcové cíle se promítají do pěti vzdělávacích oblastí a získávají podobu **cílů dílčích**. Jejich průběžné naplňování směřuje k dosahování **dílčích kompetencí**, které jsou základem pro postupné budování **kompetencí klíčových**.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání 2004*. Výzkumný ústav pedagogický v Praze. ISBN 80-87000-00-5, str. 10

Příloha III – Program Mateřského centra Andílci

PROGRAM MATEŘSKÉHO CENTRA ANDÍLCI:

BŘEZEN 2010

PONDĚLÍ	ANDELSKÁ DOVÁDĚNÍ PRO DĚTI 1,5 r a více	9.30 - 11.30
01.03.	Cvičení na overballech s Mgr. Z. Šmahelovou	
08.03.	Cvičení na gymbalonech, tvořeníčko, padák	
15.03.	Cvíčo + SAMOVYŠETŘENÍ PRSU - beseda na přání	Ludmila Fialová
22.03.	Cvičení na gymbalonech, tvořeníčko, divadélko	
29.03.	Cvíčo - pohybové dráhy, tvořeníčko, padák	
1.,8.,15. 22.,29.	Jóga - cvičení pro vnitřní vyrovnanost a klid s ing. Simonou Stejskalovou	Sport-V-hotel 17.30
ÚTERÝ	PRO VEŘEJNOST - PŘEDNÁŠKY A BESEDY	
16.03.	PODVĚDOMÉ ZLOZVYKY, NEVERBÁLNÍ KOMUNIKACE DĚTÍ I DOSPĚLÝCH	16.00 Mgr. Novotný
23.03.	PŘÁTELSKÉ SETKÁNÍ PLAVÁČKŮ S LEKTORKOU	16.00 D. Fabíková
30.03.	ZDRAVÉ HUBNUTÍ, JARNÍ DETOXIKACE - PRAVIDLA HUBNUTÍ VČ. JÍDELNÍČKŮ	16.30 Blanka Nohová
STŘEDA	MIMINKA 0 až 2 roky	09.30 - 11.30
03.03.	RECEPTY NA MĚNÁMKU PRO NAŠE NEJMENŠÍ - výměna zkušeností, burza nápadů	
10.03.	PŘIROZENÉ PORODY - projekce filmu, beseda, diskuse	Anna Kršková-dula
17.03.	CVIČENÍ S GYMNASTICKÝMI MÍČI pro miminka	
17.03.	Matýsek: prodej dětských oděvů ve Sport-V-hotelu	12.30 - 16.00
24.03.	KDY NA NOČNÍK? - výměna zkušeností, diskusní fórum	
31.03.	PREZENTACE HIPPI - dětská výživa i kosmetika - vč. ochutnávky a dárku	M. Solníčková
ČTVRTEK	VÝTVARNÁ DÍLNIČKA PRO DĚTIČKY A MAMINKY CVIČENÍ NA OVERBALLECH	15.30 - 16.30 16.30 - 17.30
04.03.	Jmenovky na dveře - dokončení + kapičky z plexiskla	
11.03.	Zažehlovací korálky	
18.03.	Velikonoční hnízdo z vajíček	
25.03.	Výroba velké MORANY a malých „moranek“	
PÁTEK	ODPOLEDNÍ AKCE PRO DĚTI A RODIČE	
19.03.	Jarní rukodělný kurz - slepičky z keramiky Prosíme o přihlášky do 15. 3.	16.00 R. Adámková
26.03.	Vynášení Morany - tradiční „vynášení“ zimy ze vsi	16.30 sraz u MC

Příloha IV – Dotazník pro rodiče předškolního dítěte

DOTAZNÍK

- Pro rodiče předškolního dítěte

Dobrý den,

jmenuji se Regina Smíšková a jsem studentkou Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. V rámci své bakalářské práce, ve které se zabývám socializací dítěte v mateřské škole, bych chtěla zjistit, jaký význam má mateřské centrum při adaptaci dítěte po nástupu do mateřské školy. Součástí výzkumu je tento dotazník, který má potvrdit či vyvrátit moji hypotézu, že mateřské centrum může pozitivně ovlivnit následnou adaptaci dítěte při vstupu do mateřské školy.

Dotazník je anonymní a zjištěné informace použiji pouze pro studijní účely.

Pokyny pro vyplnění dotazníku: vhodnou odpověď zakroužkujte (pouze jednu), při možnosti doplnění dopište text dle svého názoru.

1. V kolika letech Vaše dítě nastoupilo docházku do mateřské školy? (uved'te přesně roky
i měsíce):
2. Těšilo se Vaše dítě do školky (před nástupem do MŠ)?
ANO - SPÍŠE ANO - NEVÍM - SPÍŠE NE - NE
3. Zvyklo si Vaše dítě dobře na školku?
ANO - SPÍŠE ANO - NEVÍM - SPÍŠE NE - NE
4. Jak pravidelně docházelo Vaše dítě do MŠ po nástupu:
CELODENNĚ - DOPOLEDNE - 5 x V MĚSÍCI - JINAK
(uved'te).....
5. Mělo Vaše dítě nějaké adaptační problémy při docházce do MŠ?
ANO - SPÍŠE ANO - NEVÍM - SPÍŠE NE - NE
6. Pokud mělo Vaše dítě problémy s adaptací, jaké problémy to byly?
 - a) Dítě mělo problémy s odloučením od matky
 - b) Dítě si špatně zvykalo na nové prostředí
 - c) Dítě si špatně zvykalo na kolektiv více dětí
 - d) Dítě si špatně zvykalo na autoritu učitelky

e) Jiné – (uved'te)

.....

7. Připravovali jste nějakým způsobem dítě na vstup do MŠ?

a) Ne

b) Ano – vyprávěním o školce

c) Ano – docházkou s dítětem do dětského kolektivu (mimo domov)

d) Ano – docházkou do mateřského centra

e) Jiné

.....

**DÁLE VYPLŇUJÍ RODIČE, KTERÍ S DÍTĚTEM DOCHÁZEJÍ DO
MATEŘSKÉHO CENTRA**

8. Pokud jste docházeli do mateřského centra, od jakého věku dítěte? (uved'te v roky i měsíce)

.....

9. Po jakou dobu jste mateřské centrum navštěvovali? (uved'te roky i měsíce)

.....

10. Kolikrát v týdnu jste mateřské centrum navštěvovali?

1 x V MĚSÍCI 1 x V TÝDNU 2 x V TÝDNU 3 x A VÍCEKRÁT
V TÝDNU

11. Pokud jste s dítětem navštěvovali mateřské centrum, myslíte si, že to mělo pozitivní vliv na adaptaci dítěte při jeho nástupu do mateřské školy?

ANO - SPÍŠE ANO - NEVÍM - SPÍŠE NE - NE

Příloha V – Dotazník pro učitelky mateřských škol

VÝZKUM

Dotazník na téma: „Socializace dětí v mateřské škole“. - Pro učitelky mateřských škol

Dobrý den,

jmenuji se Regina Smíšková a jsem studentkou Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. V rámci své bakalářské práce, ve které se zabývám výzkumem socializace dětí, bych chtěla zjistit, jak se socializují děti v mateřské škole. Součástí výzkumu je tento dotazník, který je zaměřen na porovnání socializace dětí v minulosti, v současnosti a socializaci dětí, které navštěvovaly nebo navštěvují mateřské centrum, jakožto možného činitele při socializaci osobnosti dítěte.

Budu Vám vděčná za zodpovězení otázek, týkajících se tohoto tématu a přispívající k mému výzkumu. Dotazník je anonymní a zjištěné informace použiji pouze pro studijní účely.

Vysvětlení pojmu „socializace“ - z psychologického a pedagogického hlediska je socializace postupné začleňování do společnosti sledující především osvojení základních forem jednání a chování, jazyka, vědomostí, kultury. Socializace osobnosti se děje socializačními mechanismy. To jsou všechny druhy učení, které jsou aktualizovány konkrétními okolnostmi začlenění dotyčného jedince – do rodiny, kolektivu vrstevníků, školy, party...

-
1. Jak vnímáte socializaci dětí při nástupu do MŠ v současnosti?

2. Jaká byla podle Vás socializace dětí v MŠ v minulosti (před rokem 1989)?

3. V čem spatřujete zásadní rozdíl v socializaci dětí v MŠ v minulosti a v současnosti?

4. Jaký je podle Vás základní činitel v socializaci dítěte obecně? Zkuste dle svého uvážení vypsát žebříček pěti činitelů, které mají vliv na socializaci dítěte, od nejzákladnějšího dále.
- 1)
 - 2)
 - 3)
 - 4)
 - 5)
5. Myslíte si, že činnost mateřského centra může pozitivně ovlivňovat socializaci dítěte? Pokud ano, v čem a jak.
-
-
6. Pokud dochází do vaší MŠ dítě, které navštěvuje nebo navštěvovalo mateřské centrum, pozorujete rozdíly v socializaci tohoto dítěte na rozdíl od ostatních dětí? Pokud ano, v čem a jaké.
-
-
7. Pokud najdete rozdíly v socializaci dětí v MŠ navštěvujících mateřské centrum a v socializaci dětí ostatních (nenavštěvujících mateřské centrum), myslíte si, že jsou tyto rozdíly trvalé nebo se děti časem srovnají na stejnou úroveň další socializace (pokud ano, po jaké době)? Jaký je Váš názor?
-
-
8. Jak si myslíte, že vyplňuje současná rodina volný čas s dětmi? Zkuste vypsát žebříček pěti činností rodičů s dětmi od nejčastěji konané činnosti.
- 1)
 - 2)
 - 3)
 - 4)
 - 5)
9. Myslíte si, že aktivní trávení a smysluplné využití volného času rodičů s dětmi může ovlivňovat socializaci osobnosti dítěte? Pokud ano, v čem a jak.
-
-

Děkuji Vám za ochotu a čas věnovaný vyplnění dotazníku!